

***Glas Koncila* – nastavak relativizacije i prikrivanja ustaških zločina na primeru feljtona Igora Vukića (2013)**

Milan Radanović

nezavisni istraživač

DOI: 10.7251/TDG0115052R

УДК 341.485(497.13)„1941/1945“

Prva verzija ovog teksta objavljena je na portalu *Kontrapres*, 19. maja 2013.

Apstrakt: U ovom tekstu autor kritički analizira postupak relativizacije i minimiziranja ustaških zločina na primjeru feljtona Igora Vukića, koji je tokom 2013. godine izlazio u *Glasu Koncila*, zvaničnom časopisu Zagrebačke nadbiskupije, pod naslovom „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru“.

Ključne riječi: NDH, Igor Vukić, *Glas Koncila*, Jasenovac, Glina, Mlaka

Revizionistička vulgata na stranicama *Glasa Koncila*

Zvanično glasilo Zagrebačke nadbiskupije, *Glas Koncila* („Novo lice Crkve“), od 17. marta do 21. aprila 2013. objavilo je šest nastavaka feljtona pod naslovom „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru“. Autor feljtona je novinar Igor Vukić. U napomeni uredništva navodi se da je *Jutarnji list* „bez razložna i suvisla objašnjenja odbio objaviti“ Vukićev tekst, „nakon što tekst nije pozitivno ocijenjen od Slavka Goldsteina, osobnoga savjetnika predsjednika Vlade Republike Hrvatske, Zorana Milanovića“.

Reč je o još jednom pokušaju uredništva *Glasa Koncila* da minimizira i relativizuje zločine Nezavisne Države Hrvatske, 1941–1945, falsifikujući istorijsku realnost događaja koji su se odigrali na lokacijama koje se vezuju za masovne zločine ustaškog režima, poput koncentracionog logora Jasenovac i grada Gline, koji su još tokom Drugog svetskog rata postali sinonimi ustaških pokolja, a u proteklim decenijama paradigma genocida sprovedenog nad srpskim stanovništvom u okviru Nezavisne Države Hrvatske.

Nemački istoričar i relevantan poznavalac istorije Jugoslavije, Holm Sundhaussen, ističe uočljivu paralelu između predstavnika notornog istorij-

skog revizionizma u Nemačkoj i Hrvatskoj: „Ono što desnoradikalni, neonacistički krugovi u Njemačkoj i drugim nekim zemljama, označavaju kao 'laž o Auschwitzu' za nacionalističke su krugove u Hrvatskoj 'laži o Jasenovcu' odnosno 'jasenovačka bajka'. U oba slučaja radi se o tome da se brojčano neegzaktni i manjkavo dokumentirani zločin bagatelizira u svojim dimenzijama do neprepoznatljivosti ili u potpunosti porekne. I u jednom i u drugom slučaju riječ je o čišćenju dotične 'nacionalne' prošlosti, pri čemu se masovna ubojstva objašnjavaju kao puke klevete i povijesni falsifikati.“¹

Glasilо Zagrebačke nadbiskupije predstavlja jedno od najdoslednijih medijskih uporišta istorijskog revizionizma u Hrvatskoj, naročito kada je reč o zagovornicima teze o tzv. „jasenovačkom mitu“ kojim se nastoje „razblažiti i zataškati neke nesporne činjenice o ustaškoj NDH“. Zagrebački istoričari Ivo Goldstein i Goran Hutinec uočavaju jasan kontinuitet ovog fenomena u savremenoj Hrvatskoj od pojavljivanja knjige *Bespuća povijesne zbiljnosti* Franje Tuđmana (Zagreb, 1989). „Revizionizam se 1989–90. godine u Hrvatskoj pojavio kao historiografska retardacija i društveno-politička anomalija.“ U Hrvatskoj od 1990. nova politička vlast je istorijski revizionizam „tolerirala i ohrabrivala, a dijelom i uključila u svoj politički program. Opće mu je obilježje i osnovno polazište - fetišizam države i fetišizacija hrvatske državotvorne ideje. Sve što je u povijesti djelovalo u pravcu hrvatske državne samostalnosti ocjenjuje se najpozitivnije i nekritički se preneglašava, a slabosti se ili krivnje ekskulpiraju ili barem minimaliziraju.“ Predstavници istorijskog revizionizma u Hrvatskoj, po Goldsteinu i Hutinecu, „ne prezaju ni pred prešućivanjem i izvrđavanjem činjenica, što ponekad ide čak do direktnih krivotvorina i laži.“² Nakon političkih promena 2000. u Hrvatskoj, uticaj istorijskog revizionizma umanjen je u akademskim krugovima i vladajućim političkim strukturama, ali je i dalje snažno prisutan u okrilju Katoličke crkve, desničarskom političkom i medijskom miljeu.

Iskrivljena tumačenja istorije Drugog svetskog rata na stranicama *Glasa Koncila*, naročito u tekstovima u kojima se govori o Jasenovcu, korespondiraju sa knjigom zagrebačkog istoričara Josipa Jurčevića, *Nastanak jasenovačkog mita* (Zagreb, 1998) u kojoj autor „proizvoljnim, selektivnim

¹ Holm Sundhaussen, „Osvrt na njemačko izdanje Jurčevićeve knjige 'Nastanak jasenovačkog mita'“, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, 41, Zagreb, 2009, str. 483.

² Ivo Goldstein, Goran Hutinec, „Neki aspekti revizionizma u hrvatskoj historiografiji devedesetih godina XX. stoljeća - motivi, metode i odjeci“, *Revizija prošlosti na prostorima bivše Jugoslavije*, Zbornik radova (ur. Vera Katz), Sarajevo, 2007, str. 188.

citiranjem sugerira da je Jasenovac bio samo radni logor, a ne mjesto masovnog uništavanja ljudi“.³ Istoričar Holm Sundhausen u kritičkom prikazu nemačkog izdanja Jurčevićeve knjige (2009) zaključuje: „Jurčeviću nije samo niti u prvom redu bitna razgradnja lažnih brojeva, nego odnosni kontekst u koji su ti brojevi uklopljeni – konkretno, ustaška država i ustaški porredak.“⁴

Glas Koncila je 2006. objavio feljton „‘Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini’ – povijesni događaj ili mit?“ čiji je autor zagrebački novinar Tomislav Vuković, dugogodišnji saradnik klerikalnih i nacionalističkih glasila. U feljtonu se nastojalo pokazati kako je jedan nesumnjiv istorijski događaj, kakav je bio ustaški pokolj u glinskoj pravoslavnoj crkvi 1941, navodno iskonstruisan neposredno nakon oslobođenja („glinski slučaj“) kako bi mogao „poslužiti zatiranju bilo kakve pomisli o neakvoj budućoj hrvatskoj samostalnosti“ i kako bi „pripremio teren za obračun sa najmoćnijim ideološkim neprijateljem jugoslovenskog komunizma – katolištvom“.⁵ Pri tom Vuković iznosi nenaučnu tvrdnju koja normalizuje ovaj pokolj, ističući kako su događaji koji su se odigrali u Glini krajem jula i početkom avgusta 1941. navodno „uslijedili kao odmazda ustaških vlasti zbog partizanskog napada na željezničku stanicu u Banskom Grabovcu“, od 23. jula 1941.⁶ U posljednjem nastavku feljtona, Vuković iznosi patetičan apel javnosti, u kome se ogleda intencija onih koji su omogućili plasiranje ovakvih napisa: „Hoće li hrvatske vlasti i dalje nezainteresirano promatrati instrumentaliziranje ‘glinskog slučaja’ za generalizirajuće protuhrvatske optužbe (naroda i države)?“⁷

Postavlja se pitanje čime je uredništvo zvaničnog glasila Zagrebačke nadbiskupije motivisano da opovrgava jedan nesumnjiv istorijski događaj,

³ Isto, str. 198, 209.

⁴ Holm Sundhausen, „Osvrt na njemačko izdanje Jurčevićeve knjige ‘Nastanak jasenovačkog mita’“, str. 481–482.

⁵ Tomislav Vuković, „‘Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini’ – povijesni događaj ili mit? (1) Zatiranje misli o hrvatskoj samostalnosti“, *Glas Koncila*, 35/06, Zagreb, 27. 8. 2006, str. 25.

⁶ Tomislav Vuković, „‘Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini’ – povijesni događaj ili mit? (2) Preslikana shema zločina“, *Glas Koncila*, 36/06, Zagreb, 3. 9. 2006, str. 25.

⁷ Tomislav Vuković, „‘Ustaški pokolj u pravoslavnoj crkvi u Glini’ – povijesni događaj ili mit? (14) Iskonstruisana i nametnuta priča (?)“, *Glas Koncila*, 52-53/06, Zagreb, 24. 12. 2006, str. 31.

naročito u kontekstu nesuvislih zaključaka njihovog feljtoniste („zatiranje misli o hrvatskoj samostalnosti“)?

Nenaučni napisi Tomislava Vukovića, štampani na stranicama *Glasa Koncila*, objavljeni su u formi knjige pod naslovom *Drukčija povijest: o Srbu, Jasenovcu, Glini...* (Zagreb, 2012), u izdanju izdavačke kuće Zagrebačke nadbiskupije. Tomislav Vuković je zatim (27. aprila 2013) postao laureat opskurne „Nagrade ‘Ljubica Štefan’ – za povijest i publicistiku“, neformalnog priznanja za istorijski revizionizam u Hrvatskoj, koju dodeljuje desničarski tjednik *Hrvatsko slovo*, tj. Hrvatska kulturna zaklada. Vuković je nagrađen upravo za publicistički rad u izdanju *Glasa Koncila*.⁸

U Vukovićevom tekstu, objavljenom 17. septembra 2012. u nekoliko desničarskih glasila (u nekima je prenet pod naslovom „Sramotan i skandalozan popis jasenovačkih žrtava“), nastalom u odbranu suludog istupa crkvenog istoričara Stjepana Razuma, uočljiv je pokušaj kompromitacije priređivača publikacije *Poimenični popis žrtava KL Jasenovac* (Zagreb-Jasenovac, 2007) zbog uvrštavanja u registar nekoliko stradalih četničkih oficira, ističući kako su „vojvoda [Pavle] Đurišić, njegov časnički zbor i oko 1.500 četnika zarobljeni i odvedeni u Staru Gradišku. Tamo je dio njih pobijen a drugi je dio sa zapovjednikom odveden u jasenovački logor i tamo također pogubljen“, iako je poznato svega desetak imena pripadnika četničkog pokreta koji su stradali u Jasenovcu. Na osnovu ove fabulozne numeričke pretpostavke Vuković iznosi zaključak: „To iziskuje i novo promišljanje o jasenovačkim komemoracijama.“⁹

Možda najdrastičniji primer negiranja naučno ustanovljenih činjenica i istorijskog negacionizma na stranicama *Glasa Koncila* predstavlja intervju Tomislava Vukovića sa zagrebačkim publicistom Mladenom Ivezićem (27. jul 2014). U ovom intervjuu Ivezić tvrdi da KL Jasenovac broji „najvjerovatnije oko 1000 [žrtava], umrlih od svih uzroka, najviše naravnom smrću, pa od tifusa i slično“. Ivezić iznosi nesuvislu tezu po kojoj je tzv. „jasenovački mit motivacija i opravdanje zločina nad svećenstvom i vjericima u Hrvatskoj“.¹⁰

Igor Vukić, kao pripadnik Koncilove revizionističke plejade, već u prvom nastavku feljtona ukazuje na glavnu intenciju teksta: „Prema poimeni-

⁸ M.M., „Tomislavu Vukoviću nagrada ‘Ljubica Štefan’“, hrsvijet.net, 27. 4. 2013. <<http://www.hrsvijet.net/>>

⁹ Tomislav Vuković, „Pitanja o broju jasenovačkih žrtava i dalje sramotno bez odgovora: Sramotan i skandalozan popis jasenovačkih žrtava“, Hrvatsko kulturno vijeće, 19. 9. 2012. <<http://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/12810-pitanja-o-broju-jasenovackih-zrtava-i-dalje-sramotno-bez-odgovora.html>>

čnom popisu žrtava koji se neprestance ažurira u jasenovačkom spomen-području, u logorima Jasenovac i Stara Gradiška život je izgubilo 82.129 ljudi.“ Koncilov feljtonista postavlja demagoško pitanje: „No, gdje su pokopane sve te žrtve? Gdje su završila njihova tijela?“, i konstatuje kako navodno „povjesničari i stručnjaci za tu temu ni danas ne daju jasan odgovor na ta jednostavna pitanja“.

Radikalna revizija prošlosti podrazumeva ne samo iskrivljavanje i prećutkivanje istorijskih činjenica već i negiranje naučnih činjenica. U Vukićevom slučaju suočavamo se sa negiranjem egzaktno utvrđenim poimničnim spiskom žrtava KL Jasenovac i ignorisanjem činjenice da postoje dve prilično podudarne baze podataka žrtava logora, jedne koju su sačinili saradnici Spomen-područja Jasenovac, i druge, potpunije, koju su sačinili saradnici Muzeja žrtava genocida u Beogradu.

Vukić ističe: „U ovom feljtonu, koristeći podatke iz objavljenih knjiga, sjećanja preživjelih logoraša, stručnih članaka te dosada zanemarivanih arhivskih dokumenata, nastojat će se osvijetliti događaji u tom logoru. Pokazat će se da popis s tako velikim brojem imena navodnih jasenovačkih žrtava jako odudara od događaja kako ih opisuju njihovi sudionici i arhivski dokumenti.“¹¹ Umesto da „osvijetli događaje“ u logoru Jasenovac, autor je nastojao da ih mistifikuje i da smišljeno izobličiti ukupnu sliku događaja, prećutkujući mnoge važne i nezaobilazne istorijske činjenice, ignorišući mnogobrojna svedočenja *sudionika događaja* i mnogobrojna poznata dokumenta koja se ne uklapaju u njegove unapred zadane teze.

Nije teško zaključiti da brojka poimnice poznatih žrtava KL Jasenovac (uključujući i Staru Gradišku, koja je bila inkorporirana u sistem KL Jasenovac, kao „Logor V“) predstavlja očiglednu nelagodu po autora i strukturu koja je omogućila plasiranje ovakvog propagandističkog teksta. Prema podacima Spomen-područja Jasenovac, obrađenim do marta 2013, u KL Jasenovac poimnice je stradalo 83.145 lica (od toga 39.570 muškaraca, 23.474 žena i čak 20.101 dete do 14 godina).¹²

¹⁰ Tomislav Vuković, „Mr Mladen Ivezić, autor knjige ‘Titov Jasenovac’: Ideologijska i dnevno-politička uloga jasenovačkog mita“, *Glas Koncila*, 30/2014, Zagreb, 27. 7. 2014, str. 27.

¹¹ Igor Vukić, „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru. (1) Gdje su pokopane jasenovačke žrtve?“, *Glas Koncila*, 11/2013, Zagreb, 17. 3. 2013, str. 21.

¹² Spomen-područje Jasenovac. Memorial site. Poimnični popis žrtava KCL Jasenovac 1941-1945. <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=6284>> (priступljeno 28. 4. 2013).

Vredi napomenuti da je 2006, kada je ustanovljena nova stalna postavka Spomen-područja Jasenovac, u okviru postavke obznanjena brojka od 69.842 poimenice poznate žrtve ovog logora.¹³ Dakle, za poslednjih sedam godina ova brojka je dopunjena za 13.303 imena. Prema naučno zasnovanoj pretpostavci Muzeja žrtava genocida iz Beograda, odnosno istoričara Dragana Cvetkovića, potencijalni broj stradalih u KL Jasenovac iznosi između 122.300 i 130.100.¹⁴ Ovu pretpostavku tek treba egzaktno dokazati, iako je naučno utemeljena. Prema podacima Muzeja žrtava iz Beograda (čiji saradnici dugi niz godina rade na reviziji saveznog popisa iz 1964. „Žrtve rata 1941-1945.“) publikovanim 2008, u KL Jasenovac stradalo je najmanje 84.859 poimenice poznatih lica.¹⁵ Prema poslednjim podacima, koje je nedavno izneo istoričar Dragan Cvetković, Muzej žrtava genocida raspolaže sa podacima od „više od 88.000 stradalih“. Cvetković ističe: „JUSP Jasenovac zabeležio je imena 83.145 žrtava, no verujem da će ubrzo dosegnuti našu brojku. I njihovim i našim istraživanjem pobijena je teza o najviše 80.000 stradalih, koja je proteklih decenija prisutna u Hrvatskoj: taj je broj sada u rasponu između 80.000 i 100.000, a mislim da će naš rad i to oboriti. Naravno, to dokazuje i netačnost tvrdnje o 700.000 stradalih, pa i onih umerenijih, o nekoliko stotina hiljada, prisutnih u Srbiji. Dostupni su nam isti izvori, ali je pitanje šta je ko iz njih dosad izvadio. U perspektivi, obe će institucije verovatno obraditi sve izvore i doći do približno istog broja stradalih.“¹⁶ Prema naučno utemeljenoj pretpostavci, koju je izneo Cvetković, na teritoriji NDH, u logorima koje su zasnovale vlasti NDH, stradalo je između 148.300 i 157.400 lica.¹⁷

Činjenica je da su u proteklim decenijama nacionalistički krugovi iz oba nacionalna tabora obmanjivali javnost u pogledu broja stradalih. Ova

¹³ Драган Цветковић, „Јасеновац у систему страдања цивила у НДХ - квантитативна анализа (или поново о бројевима)“, *Јасеновац*, Зборник радова са Четврте међународне конференције, Бања Лука - Доња Градина, 30-31. мај 2007 (ур. Здравко Антонић), Бања Лука, 2007, стр. 69.

¹⁴ Драган Цветковић, „Страдање цивила Независне Државе Хрватске у логору Јасеновац“, *Токови историје*. Часопис Института за новију историју Србије, 4/2007, Београд, 2007, стр.

¹⁵ Јован Мирковић, „Јасеновац: историја и историографија“, *Израелско-српска научна размена у проучавању Холокауста*, Зборник радова са научног скупа, Јерусалим - Јад Вашем, 15-20. јун 2006 (ур. Јован Мирковић), Београд, 2008, стр. 325.

¹⁶ Nenad Jovanović, „Dragan Cvetković: Jasenovac je paradigma stradanja“, *Novosti*, 699, Zagreb, 11. 5. 2013. <<http://www.novosti.com/2013/05/dragan-cvetkovic-jasenovac-je-paradigma-stradanja/>>

„posezanja za mrtvima” naročito su postala intenzivna od početka 1980-ih. Nije se teško složiti sa tvrdnjom zagrebačkog historičara Vladimira Geigera: „Jednako su neugodna i srpska nacionalistička pretjerivanja o broju stradalih i žrtava Srba u NDH, posebno žrtava u logoru Jasenovac, i hrvatska nacionalistička minimiziranja tih brojeva.”¹⁸

Srpski nacionalisti najčešće su insistirali na višestruko uvećanoj brojci od 600.000–700.000 stradalih u KL Jasenovac. Ovakva licitiranja podsticala je činjenica da je ova brojka egzistirala u određenom broju publikacija štampanim u decenijama nakon Drugog svetskog rata, tako da je gotovo stekla pseudolegitimitet poluslužbene brojke.¹⁹ Najdalje je u emfatičnom licitiranju otišao publicista Radomir Bulatović plasirajući 1990. fabuloznu brojku od 1.110.929 stradalih.²⁰

Kada je reč o poimeničnom registrovanju stradalih u KL Jasenovac, najproblematičniji pristup iskazali su saradnici Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske, koja je „ideološki pristranom podjelom ljudskih gubitaka na *poželjne* i *nepoželjne*, popisala od 1992. do 1999. tek 2.238 žrtava logora Jasenovac“, objašnjavajući da „postoji nekoliko opsežnih popisa jasenovačkih žrtava“, što, zapravo, „nije bilo tačno jer je do tada jedini sustavni popis žrtava logora Jasenovac bio poimenični popis Komisije za popis žrtava rata SIV-a SFRJ iz 1964. koji je objavljen 1992. i 1998“, iako i ovaj popis nije bio dovršen.²¹

Tendencija umanjivanja broja žrtava KL Jasenovac može se prepoznati u govoru zagrebačkog nadbiskupa Franje Kuharića kazivanog 10. februara 1981. u zagrebačkoj katedrali, povodom 21. godišnjice smrti kardinala Alojzija Stepinca, pred, kako ističe *Glas Koncila*, oko 7.000 ljudi („Katedrala je bila puna, prepuna, kao rijetko kada u svojoj povijesti“).²² Kuharićev govor predstavljao je, zapravo, demagošku apologiju kardinala

¹⁷ Dragan Cvetković, „Stradanje stanovništva NDH u logorima - numeričko određenje“, *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj/Jugoslaviji 1941–1945, 1945–1951*, Zbornik radova (ur. Vladimir Geiger i dr.), Zagreb, 2010, str. 50.

¹⁸ Vladimir Geiger, „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu koje su prouzročili 'okupatori i njihovi pomagači'. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 3/2011, Zagreb, 2011, str. 726.

¹⁹ Isto, str. 717–730; Јован Мирковић, „Јасеновац: историја и историографија“, стр. 317–325.

²⁰ Radomir Bulatović, *Koncentracioni logor Jasenovac s posebnim osvrtom na Donju Gradinu*, Sarajevo, 1990.

²¹ Vladimir Geiger, „Ljudski gubici Hrvatske u Drugom svjetskom ratu koje su prouzročili 'okupatori i njihovi pomagači'. Brojidbeni pokazatelji (procjene, izračuni, popisi)“, str. 728.

Stepinca. U ovoj homiliji kardinal Kuharić dotakao je i navodnu brojku žrtava KL Jasenovac: „Optužnicom bi se htjelo nadbiskupa Stepinca učiniti odgovornim za onih 40.000 žrtava koje se pripisuju Jasenovcu.“²³ Ova brojka nije preneta februara 1981. u izdanju *Glasa Koncila*, ali je prenetu u *Vjesniku zagrebačke nadbiskupije* i informativnom biltenu *Aktualnosti kršćanske sadašnjosti*.

Zapažen udeo u umanjivanju broja žrtava KL Jasenovac pružio je budući predsednik Republike Hrvatske, Franjo Tuđman, ističući 1989. da je u Jasenovcu stradalo oko 30.000–40.000 osoba, napose usled „bolesti i pothranjenosti“.²⁴

Glas Koncila je u poslednjih nekoliko godina plasirao čitav niz neistina i istorijskih falsifikata vezanih za istorijat KL Jasenovac.

Najdrastičniji doprinos krivotvorenjima istorijske realnosti KL Jasenovac u Vukićevim napisima tiče se umanjivanja broja stradalih stanovnika okolnih srpskih sela interniranih u logor, prećutkivanja njihove konačne sudbine, falsifikovanja istorijskih okolnosti koje su dovele do logorizovanja ovog stanovništva, u cilju očiglednog opravdavanja i relativizovanja zločina nad stanovništvom naselja koja gravitiraju Jasenovcu.

Takođe, Vukićev feljton eksploatiše „mit o tobožnjoj pobuni srpskog naroda kao uzroku zločina počinjenih od strane ustaških vlasti u NDH“. „Taj mit, osobito čest u revizionističkim djelima novijeg porijekla potječe od samog početka ustanka protiv ustaškog terora 1941. godine. Ustaška propaganda suočena s širokom rasprostranjenošću ustaničkih skupina istog je trenutka lansirala takve tvrdnje. Nakon poraza ustaškog režima i sloma NDH one su ostale jedan od rijetkih argumenata kojima je ustaška emigra-

²² „21. obljetnica smrti kardinala Stepinca“, *Glas Koncila*, 4/1981, Zagreb, 22. 2. 1981, str. 3.

²³ „Govor nadbiskupa Kuharića na komemorativnoj misi za kardinala Stepinca“, *AKSA - Aktualnosti kršćanske sadašnjosti: informativni bilten*, 6/1981, Zagreb, 13. 2. 1981, str. 1–7.

Kuharić je tom prilikom kazao: „Kako se je mogao držati jedan nadbiskup vjeran svojoj vjereničkoj savjesti u onom vremenu političkih, nacionalnih, socijalnih, ekonomskih problema i sukoba? Kakav stav je mogao zauzeti zagrebački nadbiskup u jednom ratu u koji su se ubacili suprotni računi i ambicije, sile i interesi, stare nepravde i nove osvete, u kojem su se hrvali svjetovi? On je mogao ostati samo na stanovištu čvrstih etičkih principa kako mu je to diktirala vjera i savjest.“

²⁴ Franjo Tuđman, *Bespuća povijesne zbiljnosti. Rasprava o povijesti i filozofiji zločinja*, Zagreb, 1989, str. 316.

cija pokušavala opravdati svoje postupke, suočena s jasnim dokazima zločinačke naravi ustaškog režima.²⁵

Plasiranjem revizionističkih konstrukcija *Glas Koncila* ne samo što im daje širi publicitet već im omogućava dodatnu legitimizaciju u delu hrvatske javnosti, konstantno utičući istorijskim falsifikatima na potencijalne konzumente.

Umanjivanje broja stradalih i prećutkivanje stradanja stanovništva Mlake i Jablanca u Vukićevom fejtonu

Igor Vukić, feljtonista *Glasa Koncila*, umanjuje broj stradalih ili, na-prosto, prećutkuje stradanje civilnog stanovništva čitavog niza naselja koja gravitiraju logorima u Jasenovcu i Staroj Gradiški, a koja su imala većinsku ili znatnu zastupljenost srpskog stanovništva: Jasenovac, Uštica, Mlaka, Jablanac (opština Novska) Crkveni Bok (opština Sisak), Donja Gradina, Draksenić (opština Bosanska Dubica), pri tom ne usuđujući se da pomene i neka druga naselja koja su pretrpela znatne demografske gubitke, najviše zahvaljujući zločinima ustaša iz Jasenovca i Stare Gradiške: Ivanjski Bok, Strmen (opština Sisak), Međeđa (opština Bosanska Dubica), Uskoci, Gređani (opština Nova Gradiška).

U narednom delu teksta osvrnuću se prvenstveno na umanjivanje i prećutkivanje stradanja stanovnika sela Mlaka i Jablanac, smeštenih na levoj obali Save, između Jasenovca i Stare Gradiške.

Koncilov feljtonista drastično umanjuje broj stradalih stanovnika sela Mlaka (potencijalnih 30 žrtava), dok potpuno prećutkuje stradanje stanovnika Jablanca u ustaškim logorima jer bi podaci o broju stradalih Mlačana i Jablančana u Jasenovcu i Staroj Gradiški mogli kompromitovati one koje feljtonista nastoji da rastereti pune istorijske odgovornosti.

Odmah treba napomenuti da je poznat približan broj stradalih stanovnika Mlake i Jablanca, zahvaljujući istraživanju lokalnog anketnog odbora. Ove podatke publikovao je lokalni hroničar Mile Dragić u knjizi *Tragedija sela Mlake i Jablanca* (Novska, 1989). Dragić je objavio podatke (ime, očevo ime, prezime, godina rođenja, godina i mesto stradanja) za 933 stradala stanovnika Mlake i 182 stradala stanovnika Jablanca (ukupno: 1.115). Od 933 stradala stanovnika Mlake, 286 su bila deca mlađa od 14 godina. Realno je pretpostaviti da ovo nije konačan broj stradalih, s obzirom na to

²⁵ Ivo Goldstein, Goran Hutinec, „Neki aspekti revizionizma u hrvatskoj historiografiji devedesetih godina XX. stoljeća - motivi, metode i odjeci“, str. 203-204.

da iz oko polovine mlačanskih domaćinstava niko nije preživeo rat, pri čemu je reč o mnogočlanim porodicama. „Ima puno familija [u Mlaci] gdje nitko nije ostao živ. Zapaženo je da je jako puno djece ispušteno prilikom popisa. Naročito u familijama gdje je bilo više mlađe djece, a nitko nije preživio rat.“²⁶ Dakle, realno je pretpostaviti da je ukupan broj stradalih stanovnika Mlake blizu 1.000. Sem toga, vrlo je izvesno da se manji broj mlađih žena porodio u logoru. Njihova deca ostala su bezimena.

Dragić iznosi tvrdnju preživelih Mlačana, Ostoje Samardžije i Milenka Balaća, da je Mlaka 1942. imala 1.232 stanovnika i da je svega 145 stanovnika ostalo u životu nakon okončanja rata.²⁷ Ipak, potencijalni broj od 1.087 (1.232 - 145) stradalih nije poimenice dokazan, stoga nije strogo naučno validan. Prema podacima Spomen-područja Jasenovac, „do sada su utvrđeni podaci za 742 osobe iz Mlake umorene u logorima Jasenovac i Stara Gradiška“.²⁸ Prema podacima koje iznosi Dragić, od 161 stanovnika Mlake interniranih u nacističke logore u Norveškoj, u ovim logorima stradalo je 117 Mlačana. Takođe, izvestan broj Mlačanki stradao je u nemačkim logorima, a realno je pretpostaviti da je određen broj Mlačana stradao u Prihvatnom logoru Zemun na Starom sajmištu i u obližnjem logoru Organizacije Tot na Ušću (Zemun, odnosno današnji Novi Beograd).

Realno je proceniti da je u ratu stradalo 87% stanovnika Mlake. Mlaka spada u nekoliko naselja koja su imala najveći procenat stradalih stanovnika na tlu Jugoslavije.²⁹ Naravno, *Glas Koncila* potpuno ignoriše ovu značajnu činjenicu.

²⁶ Mile Dragić, *Tragedija sela Mlake i Jablanca*, Novska, 1989, str. 185.

²⁷ Isto, str. 41, 51. Ova pretpostavka se ne uklapa u podatak da je, prema popisu iz 1931, u selu živelo 803 stanovnika, uz napomenu da ne znamo koliko je ovaj popis pouzdan (imajući u vidu broj poznatih žrtava: 933, broj preživelih: 145 i mogući broj stradalih od nekoliko desetina, popis iz 1931. je svakako nepouzdan). Međutim, vredi naglasiti da je priraštaj u Mlaci bio izuzetno visok, kao i da je tokom 1930-ih zabeleženo doseljavanje stanovništva, uključujući i jednu rusku („belogardejsku“) porodicu Florov, koja takođe nije preživela rat. U svakom slučaju, podatak o 145 preživelih čini se prihvatljivim. Prema sačuvanom crkvenom popisu domaćinstava iz 1940. („Domovni protokol“), selo je imalo 157 kuća. Ukoliko pretpostavimo da je svaka kuća prosečno mogla imati sedam žitelja, dolazimo do brojke od 1.099. Dragić poimenice iznosi podatke za veći broj porodica u kojima je stradalo 8-10 članova. Kada zbrojimo poimenični broj stradalih (933) i broj preživelih (145) dolazimo do brojke od 1.078.

²⁸ Spomen područje Jasenovac. <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=5963>> (posećeno 30. 4. 2013).

Jablanac je 1931. imao 303 stanovnika, a do 1941. taj broj je realno mogao porasti za nekoliko desetina, što znači da procenat stradalih stanovnika Jablanca iznosi oko 50-60%. Među stradalima je 47 boraca NOVJ i 135 žrtava fašističkog terora.

Imena stradalih stanovnika Mlake i Jablanca 1942-1945. jedini su pokazatelj da su ovi ljudi ikad živeli. Dokazi o njihovom postojanju sistematski su uništavani, od uništavanja predmeta koji bi se mogli vezati za te ljude (npr. u knjizi Mile Dragića nije reprodukovana nijedna predratna fotografija nastala u Mlaci, za razliku od nekoliko predratnih fotografija iz Jablanca, što nas navodi na zaključak da možda nije sačuvana nijedna predratna fotografija nastala u Mlaci), preko uništavanja seoskog groblja, domaćinstava i pravoslavne crkve, do prikriivanja zemnih ostataka stradalog stanovništva. Umanjivanjem i prikriivanjem broja stradalih stanovnika ova dva sela na stranicama *Glasa Koncila* - dodatno se zatire uspomena na ove ljude.

U poslednjem nastavku feljtona Vukić ističe: „Ustaška posada iz Jasenovca do travnja 1942. nije imala sukoba sa većinskim pravoslavnim stanovnicima susjednih sela Mlaka i Jablanac, smještenima na lijevoj obali Save, između Jasenovca i Gradiške. Seljani su u međuvremenu prešli u katoličanstvo.“

Zapravo, ustaše iz Jasenovca nisu imale nikakvih sukoba sa Mlačanima i Jablančanima niti tokom aprila 1942, kako sugeriše Koncilov feljtonista, niti nakon ovog razdoblja. Naprotiv, upravo su jasenovačke ustaše bili izvor nemira, destabilizacije i stradanja na relaciji Jasenovac-Mlaka-Jablanac. Sem toga, Vukić nije objasnio otkud posada jasenovačkih ustaša u Mlaci? Isto tako, Vukić ne pominje realne okolnosti verske konverzije u ova dva naselja. Naime, stanovnici Mlake i Jablanca su nakon organizovanja dvaju ustaških logora u njihovom neposrednom okruženju i uspostavljanja ustaških posada u Jasenovcu i Staroj Gradiški, kao i usled poznavanja morfoloških karakteristika geografskog okruženja (močvare Mokrog polja koje okružuju naselja i reka Sava kao prirodna barijera prema Prosari i Kozari), nisu imali drugog izbora nego da prihvate *nametnuti* prelazak u katoličku veru, što autor tendenciozno prećutkuje. Zapravo, svesni političke realnosti i nemoćni da pruže bilo kakav odgovor na vrlo izvesnu bezbednosnu pret-

²⁹ Veće gubitke stanovništva, na tlu Republike Hrvatske, imalo je Kapetanovo Selo, romsko seosko naselje pokraj Suhopolja, u Podravini. Od stotinak stanovnika Kapetanovog Sela, preživelo je samo sedam žitelja, dok su ostali sredinom 1942. ubijeni u logoru Jasenovac (Filip Škiljan, „Stradanje Srba, Roma i Židova u virovitičkom i slatinskom kraju tijekom 1941. i početkom 1942. godine“, *Scrinia slavonica*, 10, Osijek, 2010, str. 348).

nju, stanovnici Mlake su još aprila 1941, u prvim danima uspostave NDH, „morali podignuti bijele zastave kada su pripadnici 'Mačekove narodne zaštite' ulazili u mjesto“.³⁰ Važno je napomenuti da su ustaše 1941. konfiskovale sve čamce koje seljani nisu uspjeli na vreme da sakriju.³¹

Stanovnici Mlake su prinudno prekršteni. O tome je sačuvano nekoliko svedočenja preživelih. Zagrebački istoričar Filip Škiljan i hroničar sela Mile Dragić navode sećanje Ostoje Samardžije koji je posle rata posvedočio da se prekrštavanje dogodilo oko 20. marta 1942, nakon što se u selu pojavio neimenovani katolički sveštenik „iz Zagreba“, kazavši nekolicini lokalnih muškaraca da „želi sve pravoslavce prevesti u katoličku vjeru“. Samardžija navodi sveštenikove reči: „Onaj tko se ne bude htio pokrstiti znači da je neprijatelj naše NDH i taj nema ovdje mjesta među Hrvatima i taj se stavlja van zakona.“ Ovakva retorika pretnje prethodi prekrštavanju pravoslavnog stanovništva i u drugim mestima i bila je uobičajena. Nakon nekoliko dana sprovedeno je pokrštavanje, koje su seljani bili prinuđeni platiti („svećenik je naredio da svaka osoba u selu, bez obzira na dob, pripremi 40 kuna za pristojbe“). Navedeni svedok navodi da su prilikom obreda prekrštavanja, održanog u parohijskom domu, bili prisutni i četvorica ustaša naoružanih automatskim oružjem, „sa prstom na obaraču“. „Jedan ustaša bio je proglašen kumom cijelom selu pa su ga od toga dana seljani trebali zvati 'kumom'“.³²

Autor sugerije kako su „sve do noći između 3. i 4. travnja [1942] kad se partizani prebacuju preko Save iz sela Orahova, s desne obale, u Jablanac“, odnosi između ustaša i stanovnika Mlake i Jablanca bila gotovo idealistični: „Hercegovački pripadnici jasenovačke jedinice iz svog su kraja donosili izvrstan duhan i prodavali ga Mlačanima. A oni su ga opet preprodavali partizanima. Tako su nepomirljivi neprijatelji dijelili duhanske užitke.“ Pominjanje ovog trivijalnog detalja ima za cilj da normalizuje ustaško prisustvo u Mlaci i banalizuje istorijsku realnost sela Mlake 1942.

Okolnosti su se pogoršale, prema Vukiću, u momentu pojavljivanja partizana, koji, kako autor pokušava da ukaže, unose nemir i ratni sukob na ovom području. „'Ustaška ophodnja koja je čamcima pokušala prijeći u Jablanac nije uspjela, a suhim se putem u selo ne može doći zbog poplave', stoji u izvještaju Glavnog stožera Ministarstva domobranstva. Partizani zatim

³⁰ Filip Škiljan, „Mlaka i Jablanac, nestala sela“, *Pro tempore*. Časopis studenata povijesti, 3, Zagreb, 2006, str. 77.

³¹ Mile Dragić, *n. d.*, str. 78.

³² Mile Dragić, *n. d.*, str. 39-40.

čamcima sele preko rijeke na desnu obalu svih 350 stanovnika Jablanca, njihovih 200 svinja i mnogo pokretne imovine. Nakon toga partizani i seljani spaljuju svoje selo, uključujući i pravoslavnu crkvu.” Neistinita tvrdnja da su partizani i seljani, a ne ustaše, spalili Jablanac, uključujući i lokalnu pravoslavnu crkvu, takođe služi minimiziranju i negiranju odgovornosti ustaša, pri čemu Koncilov feljtonista ispušta iz vida da bi ovakav navodni slučaj predstavljao presedan, naročito ukoliko znamo da je preseljenje Jablančana izvršeno noću i da bi vatra signalizirala obližnjim ustaškim posadama u Mlaci i Staroj Gradiški da se nešto sumnjivo dešava u Jablancu, čime bi bili ugroženi jablanački zbeg i partizani koji su učestvovali u evakuaciji.

Zatim autor potencira navodni ključni momenat, koji je zapravo izmišljotina onih koji su odgovorni za tragičan kraj velike većine stanovnika ova dva naselja: „No 14. travnja slijedio je partizanski napad i na ustašku posadu u Mlaci. Poginula su trojica ustaša, a četrnaestoro ih je ranjeno. U protunapadu partizani su odbačeni, a selo zauzeto. Stanovnici Mlake riječnim su putem preseljeni u logore Jasenovac i Staru Gradišku.”

Vukić, dakle, prihvata ustaške laži i plasira ih kako bi opravdao logorizovanje celokupnog stanovništva sela Mlaka. Iz Vukićevih navoda proizilazi da su partizani tobože privremeno ušli u selo, nakon čega su ustaše ponovo povratile kontrolu nad Mlakom („partizani su odbačeni, a selo zauzeto”), što čak ne tvrdi ni ustaški izvor. Ipak, on tendenciozno prećutkuje činjenicu na koji način su ustaše lišili slobode lokalno stanovništvo i pogotovo prećutkuje činjenicu da su ustaše u samom selu, upravo 14. aprila 1942, započeli sa ubijanjem stanovništva, nakon čega su ostatak seljana, odnosno pretežnu većinu, deportovali u logor. Sem toga, feljtonista prećutkuje neke prethodne okolnosti.

Međutim, čak da su partizani zaista napali ustašku posadu u Mlaci, to nije nikakvo opravdanje za ubijanje makar jednog čoveka u ovom selu, a kamoli gotovo celokupnog stanovništva. Stanovnici Mlake imali su pravo da se suprotstave ustaškom teroru. Jedini način kojim su to mogli ostvariti jeste učešće u Narodnooslobodilačkoj borbi, odnosno kroz participaciju u partizanskom pokretu. Nažalost, zbog geografske barijere (reka Sava) i konfiskacije čamaca koju su ustaše sprovele krajem 1941, zbog nezapamćeno velikih poplava početkom proleća 1942. i, nadasve, zbog prisustva ustaške posade u selu, stanovnicima Mlake bilo je nemoguće da izbegnu u Bosnu kako bi osujetili nameru ustaša da ih istrebe. Stanovnicima Jablanca pošlo je za rukom da izbegnu kolektivnu logorizaciju aprila 1942, iako velik broj meštana ovog sela nije izbegao stradanje u leto 1942. u kontekstu zločina NDH i Trećeg rajha nad stanovništvom Kozare. Ipak, jedan broj

Jablančana uspeo je sa puškom u ruci, u partizanskim redovima, da odbrani svoje živote.

Vukićeva teza o navodnom partizanskom napadu na ustašku posadu u Mlaci proizilazi iz „Izveštaja Ministarstva hrvatskog domobranstva od 15. aprila 1942. o borbama u Bosni”. U ovom izveštaju se navodi: „14. IV. odbijen je napad partizana na našu posadu u s. Mlaka (9 km jugoistočno od Jasenovca). Tri ustaše poginule, a 14 ih je ranjeno.“³³ Ovaj dokument objavljen je još 1952, što demantuje Vukićeve mistifikacije o „zanemarenim arhivskim dokumentima”.

Navedeni citat iz izveštaja MHD predstavlja odjek izmišljotine koja je poslužila jasenovačkim ustašama kao opravdanje za izvršenje zločin nad stanovništvom Mlake. U Mlaci 14. aprila 1942. nije bila razmeštena nijedna domobranska jedinica, već je reč o prisustvu ustaške posade jasenovačkog logora.

Prema sećanju preživelih stanovnika Mlake, ustaše su sutradan, prilikom deportacije žena i dece u logor, uhapšenima pokazali tri leša prekrivena plahtom govoreći kako je reč o stradalim ustašama, pokušavajući da prebace krivicu za navodno ustaško stradanje na stanovnike sela. „Iz iskaza preživjelih Mlačana zna se da su leševi pod plahtom bili u stvari logoraši jasenovačkog logora koje su ustaše obukle u ustaške uniforme, a dovezeni su lađom iz Jasenovca koja je došla da odveze u logor žene i djecu iz Mlake. Ustaše su ovu mjeru poduzele radi pravdanja čina dizanja sela u logor.“³⁴ Ovo potvrđuje „Izveštaj Reonskog obaveštajnog centra Zagorje o zločinima 1941. i 1942. godine“ koji su uvršteni u elaborat posleratne Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Prema ovom izveštaju, ustaški natporučnik Staniša Vasilj „jednog dana ubio [je] tri Židova, obukao ih u ustaške uniforme i preko noći ih prebacio u selo Mlaka, te je proglasio pravoslavce buntovnicima, jer su ubili tri ustaše, te je cijelo selo sa svojim ustašama bez obzira na pol i starost ukućana dao poklati, selo opljačkati i nešto zapaliti.“³⁵ Takođe, izjava Ljubice Rajković, stanovnice Mlake, izrečena 25. maja 1945. pred Zemaljskom komisijom za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača NR Hrvatske, potvrđuje da su jasenovačke ustaše podmetanjem leševa ubijenih logoraša nastojali da izmisle razlog za napad na Mlaku. „Kratko iza toga pojavio se među nama

³³ Зборник НОР-а, IV/4, Београд, 1952, стр. 327.

³⁴ Mile Dragić, *n. d.*, str. 56-58.

³⁵ *Zločini na jugoslovenskim prostorima u Prvom i Drugom svetskom ratu. Zbornik dokumenata*. I, Zločini Nezavisne Države Hrvatske 1941-1945 (ur. Slavko Vukčević), Beograd, 1993, str. 1020.

zloglasni krvnik Luburić Makso, govoreći nam da se sprema neki napadaj partizana na selo i da nas treba sve ukloniti. Zastirao je tri puta u neku sviralicu [i] mi žene i djeca smo se morali svrstati i pod stražom brutalnih ustaša krenuti putem Save gdje smo ukrcane na lađu za Jasenovac. Napominjem da je uzrok ovom našem odvođenju bio jedan fingirani partizanski napadaj. Banditi (ustaše, *nap. aut.*) su naime u noći prije našeg odvođenja počeli po selu pucati strojnicama i podmetnuli su tri lješine obučene u ustaške uniforme tvrdeći da su to ubijeni ustaše. Međutim, ova tri ubijena lica bili su Židovi i pravoslavci, koji su namjerno po ustašama obučeni u ustaške odore i po samim ustašama ubijeni.³⁶ Ljubica Rajković pominje broj od „oko 800“ žena i dece koji su iz Mlake deportovani u Jasenovac.

Prema sećanjima preživelih Mlačana, u hapšenju stanovnika Mlake učestvovao je i Ljubo Miloš, jedan od rukovodećih ustaških oficira iz logora Jasenovac.³⁷ Miloš je bio prisutan i prilikom masovnog hapšenja i deportacije sela Crkveni Bok, Ivanjski Bok i Strmen, 14. oktobra 1942. Da li su u deportaciji Mlačana u logor učestvovala sva trojica poznatih ustaških oficira (Ljubo Miloš, Staniša Vasilj i Vjekoslav Maks Luburić) ili je, možda, neko od njih greškom zamenjen sa nekim od trojice imenovanih, manje je važno. Pominjanje ove trojice ustaških oficira i njihovo vrlo izvesno prisustvo u selu, ukazuje na to da je akcija deportacije seljana u logor bila osmišljena i organizovana od strane uprave logora, što potencira svesnu nameru ustaša da stanovnike ovog sela izoluju i većim delom likvidiraju.

Važno je naglasiti da u sačuvanim dokumentima 2. bataljona 2. krajiškog (kozarskog) partizanskog odreda, kome je operativna teritorija bilo područje naspram Mlake i Jablanca, na desnoj, bosanskoj obali Save, nema nikakvog pomena navodnog prelaska Save i sukoba sa ustaškom postajom u Mlaci 13-14. aprila 1942. Slavonski partizani nisu bili u mogućnosti da izvedu napad na ustaše u Mlaci jer su bili vrlo udaljeni od ovog područja. Sem toga, čitavo Mokro polje bilo je poplavljeno, a hapšenje i deportacija stanovništva dogodili su se upravo tokom plavne sezone, zbog čega je stanovništvo Mlake deportovano u logor plovnim objektima. Da su kozarski partizani bili u mogućnosti da lako pređu na slavonsku obalu čamcima i nanesu gubitke ustašama, bili bi u mogućnosti i da presretnu rečnu lađu koja je prevozila stanovništvo Mlake u Jasenovac.

³⁶ Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac 1945-1945. Dokumenta*, I-III, Beograd, 1986, str. III/522.

³⁷ Mile Dragić, *n. d.*, str. 56-57.

Naoružana ustaška posada boravila je u Mlaku od 26. decembra 1941. Prema sećanjima preživelih Mlačana, dva do tri dana pre kolektivnog hapšenja meštana, koje se dogodilo u noći 13-14. aprila 1942, u Mlaku je stigla brojnija posada sastavljena od ustaša koje seljani ranije nisu vidali. „Držali su selo još pod strožom kontrolom. Bilo ih je mnogo, oko 200, a možda i više i Mlaka je dignuta za jednu noć.“ Mlačani su morali predati sve čamce kako bi se meštanima onemogućilo bekstvo u Bosnu. Preživeli Mlačani su izneli pretpostavku da su ustaše odlučile da izvrše kolektivnu deportaciju stanovništva u logor kako bi sprečili da Mlačani pređu u Bosnu, poput stanovnika Jablanca, koji su se kolektivno iselili pre 5. aprila 1942.³⁸ Niko od preživelih Mlačana ne pominje bilo kakve borbe ili prisustvo partizana u selu i okolini što bi navodno prethodilo kolektivnom hapšenju. O tome da seljani nisu slutili u potpunosti šta smeraju ustaše, svedoči da je, prema sećanjima preživelih meštana, iste večeri kada je započeto hvatanje stanovništva Mlake, u selu bila svadba.

U noći 13-14. aprila 1942. pohapšeno je gotovo celokupno stanovništvo sela, najmanje oko 1.100 ljudi. Hapšenje je izbeglo samo 18 stanovnika, koji su uspeli da se sakriju (od ovih 18 lica, dvojica muškaraca su kasnije poginuli kao partizani na Kozari). Zapravo, samo 15 meštana uspeo je da izbegne hapšenje skrivajući se od onih koji su došli da ih liše slobode, a tri stanovnika sela su kao uhapšenici uspeli da pobegnu u naredna dva dana. Pohapšeni stanovnici su privremeno izolovani u zgradi seoske škole i parohijskom domu. Iste večeri ubijena su 24 muškaraca. Vukić namerno prećutkuje ubistvo 27 stanovnika Mlake, 13-16. aprila 1942. u selu Mlaka, pre konačne deportacije meštana (koja je sprovedena u dve faze). Naime, ustaše su u noći 13-14. aprila 1942. ubili (zaklali, kako puščana paljba ne bi alarmirala meštane koji su na prevaru dovođeni i zatvarani u nekoliko zgrada) 24 lica, a u naredna dva dana ubili su još dva lica u pokušaju bekstva iz sela i najmanje još jedno lice u pokušaju bekstva prilikom transporta za Jasenovac. Poznata su imena svih 27 lica koja su stradala u ovim okolnostima. Zemni ostaci 24 muškarca koji su pobijeni u noći 13-14. aprila 1942. nakon rata su ekshumirani („ustaše su ih sahranili u đubar“) i sahranjeni na lokalnom groblju.³⁹ Ovo su jedini stradali stanovnici Mlake kojima je obeležen grob.

Ustaše su se često koristile simulacijom napada na njihovu formaciju, u želji da opravdaju pokolje i logorizovanje civilnog stanovništva. Ovakva

³⁸ Isto, str. 48-49; *Зборник НОР-а*, IV/4, Београд, 1952, стр. 311.

³⁹ Mile Dragić, *n. d.*, str. 52.

inscenacija upotrebljena je i 6. januara 1944. prilikom ustaškog upada u selo Uskoci, u neposrednoj blizini Stare Gradiške. Ustaše iz logora Stara Gradiška upale su u selo u kasnim večernjim časovima, pucajući u seoske domove. „Bacali su osim toga na naše kuće mine i ručne granate, kao da se radi o nekoj borbi sa nama. Međutim mi smo se nalazili sa našim porodicama u našim kućama potpuno goloruki.“⁴⁰

Žene i deca su deportovani u KL Jasenovac već sutradan, rečnom lađom, a muškarci nakon 4-5 dana, pešice do polovine puta, a zatim plovnim putem. Selo je potom opljačkano. Prema svedočenju Đure Kosića, preživelog logoraša KL Jasenovac, rodom iz mesta Jasenovac, „po ustašama oterano je iz Mlake 750 konja koje je država zaplenila u svoju korist“.⁴¹ Prema podacima Dušana Ćuluma, jasenovačkog logoraša koji je pobegao iz logora 1942, objavljenim u brošuri *Jasenovački logor*, publikovanoj krajem 1942, u izdanju Propagandnog odsjeka AVNOJ-a, stoka iz Mlake je „sva opljačkana i otjerana većim dijelom za Njemačku. Ženska ustaška radna služba obilazila je kuće, pljačkala živad i ostalo i sve to odvozila kolima.“⁴²

Prema sećanju Ljubice Rajković, mlačanske žene i deca su u logoru Jasenovac boravili osam dana, u izuzetno teškim uslovima. „U Jasenovcu smještene smo, sve nas oko 800, u jednu baraku, koja je bila potpuno zamračena, a iz koje nismo smjele izlaziti da ne vidimo kretanje, dovažanja i odvažanja ostalih zatvorenika. Dva dana hrane uopće dobivale nismo, a higijenske prilike bile su neopisive. Ležale smo jedna na drugoj, vode dobijale nismo, čak ni nuždu nismo smjele vršiti izvan barake već u baraci svaka na svojem mjestu... Nakon osam dana ove torture, po nalogu Luburića, utovarene smo u marvene vagone, koji su blombirani, i bez hrane upućeni u logor Stara Gradiška.“⁴³

Žene i deca iz Mlake su u logoru Stara Gradiška boravile u delu tvrđave poznatom pod nazivom „Kula“, u izuzetno lošim uslovima, mučeni glađu i žeđu i izloženi očajnim zdravstvenim uslovima. Prema sećanju Ljubice Rajković, nekoliko Mlačanki se porodilo u „Kuli“. Izvestan broj starijih i iznemoglih žena iz Mlake je izdvojen i, prema navedenoj svedokinji, ubijen

⁴⁰ Trojica stanovnika Uskoka, koji su uspeli da izbegnu hapšenje i logorizovanje, svedočili su već 29. januara 1944. u Beogradu pred Komesarijatom za izbeglice o ovom ustaškom zločinu. Videti: *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1945. Svedočanstva*, (pr. Vladimir Dedijer, Anton Miletić), Beograd, 1989, str. 675-679.

⁴¹ Isto, str. 243.

⁴² Antun Miletić, *n. d.*, str. I/560.

⁴³ Antun Miletić, *n. d.*, str. III/523.

na nepoznatoj lokaciji.⁴⁴ Na osnovu podatka da je u logor vraćena odeća ubijenih žena, može se pretpostaviti da su žrtve ubijene nedaleko od Stare Gradiške.

Nakon boravka u Jasenovcu, u logor Stara Gradiška deportovani su i muškarci iz Mlake. U Staroj Gradiški je izvršena selekcija stanovnika Mlake. Oni koji su bili sposobni za rad deportovani su u nemačke logore. Radno sposobni muškarci su 2. maja 1942. deportovani u Prihvatni logor Zemun (Staro sajmište) gde su stigli 5. maja. Potom su u septembru 1942. prebačeni u obližnji logor Organizacije Tot na Ušću, da bi u oktobru Dunavom bili deportovani u Nemačku, a zatim u Norvešku. Među preživelim Mlačanima boravak u logoru u Zemunu ostao je upamćen po torturi nad logorašima („tukli su nas nemilice“). Jedan deo radno sposobnih žena je železnicom deportovan u Nemačku, preko Zagreba. („U Njemačkoj smo sve radile kao roblje na različitim poslovima, pod kontrolom.“)⁴⁵ Najveći broj logorizovanih Mlačana, osobito dece i staraca, ubijen je u KL Jasenovac.

Već je kazano da najveći broj stanovnika Mlake nije imao priliku da se sa oružjem u ruci bori protiv fašizma. Pojedini stanovnici ovog sela, logoraši Prihvatnog logora Zemun na Starom sajmištu, zahvaljujući susretu sa srbijanskim i bosanskim partizanima, zatočenicima ovog logora, po prvi put su stekli saznanje o rasprostranjenosti Narodnooslobodilačkog pokreta. Preživeli Mlačanin, Joco Oroz, svedočio je o transportu logoraša iz Zemuna ka Nemačkoj, rekom Dunav. „Još na brodu Mlačani pričaju o ženama, deci, logoru, stradanju, a zarobljeni komunisti partizani ne kukaju. Ti komunisti partizani bili su prekaljeni ljudi. Pričaju o marksizmu-lenjinizmu, radničkoj klasi, eksploataciji, kapitalizmu. O tome ja tada nisam znao ništa. Slušam to, i vidim da me to interesuje. Njihovo pričanje ohrabrilo me, dalo mi je neki borbeni duh. Vidim da ima ljudi koji imaju nade, vide izlaz.“⁴⁶

Najkarakterističniji falsifikat koji plasira Vukić tiče se sudbine stanovnika Mlake nakon deportacije u logore. „Odatle [iz logora] žene odlaze na rad u Njemačku, a muškarci se otpremaju prvo u logor Sajmište u Zemun, a potom na rad u Njemačku i Norvešku. Moguće je da su se ustaše usput osvetili za poginule u sukobu s partizanima u Mlaci. Mato Stančić, zatočenik jasenovačkog logora od 10. ožujka 1942, rekao je pred

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Mile Dragić, *n. d.*, str. 85-104.

⁴⁶ Isto, str. 94-95.

predstavnicima Zemaljske komisije da je 23. svibnja 'ubijeno 30 starijih iz Mlake, a ostali su poslani u Njemačku na rad'.⁴⁷

Stariji i radno nesposobni stanovnici Mlake koji su maja 1942. vraćeni iz Stare Gradiške u Jasenovac, da bi bili pogubljeni na stratištu u Donjoj Gradini (pri čemu se to nije dešavalo samo 23. maja 1942, već i kasnije), nisu ubijeni zbog navodne osvete za izmišljeno ubistvo trojice ustaša i ranjavanje 14 ustaša u Mlaci, već zbog namere ustaša da istrebi stanovnike ovog naselja. Sem toga, prema sećanjima preživelih, ova grupa ubijenih brojala je 40 staraca.⁴⁸ Na osnovu činjenice da su predstavnici Organizacije Tot u Jasenovcu i Staroj Gradišci nakon izvesnog vremena odvojili određen broj mlačanskih muškaraca i žena (snažnijih i manje iscrpljenih glada) i namenili im ulogu prinudnih radnika u nacističkim logorima, Vukić smišljeno prećutkuje kakva je bila sudbina velike većine žitelja Mlake koji su ostali u logoru. Sem toga, vredi napomenuti da nemali broj Mlačana koji su odvedeni na prinudni rad u nemačke logore takođe nije preživeo rat.

Ostatak zatočenika iz Mlake, uključujući žene i decu, ubijen je na stratištu u Donjoj Gradini. Poznata je lokacija masovne grobnice u kojoj su pokopani ubijeni stanovnici Mlake na ovom stratištu na desnoj (bosanskoj) obali Save. Već smo pomenuli da je, prema podacima Spomen-područja Jasenovac, u logorima Jasenovac i Stara Gradiška ubijeno 742 poimenice poznata stanovnika Mlake.

Koncilov feljtonista prećutkuje šta se u Mlaci i Jablancu dešavalo 1942-1945, nakon iseljavanja stanovnika Jablanca u Bosnu i kolektivne deportacije u logor stanovnika Mlake.

Ova dva sela inkorporirana su u sistem KL Jasenovac u leto 1942. U Mlaci i Jablancu su najpre, u leto 1942, formirani logori za žene i decu sa Kozare, a potom logorske ekonomije, u kojima su takođe vladali logorski uslovi.

O boravku žena i dece sa područja dubičkih i kozaračkih sela u logorima Mlaka i Jablanac, svedoči *Dnevnik Diane Budisavljević*. Naime, Diana Budisavljević najpre 25. jula 1942. zapisuje na osnovu tuđeg usmenog kazivanja: „U Mlaku i Jablanac su dovedeni zatočenici iz Stare Gradiške i tamo se nalaze u najgorim mogućim uvjetima. Prisutna je i liječnička komisija s državnim sestrama kako bi ljude cijepili protiv tifusa, ali ne mogu

⁴⁷ Igor Vukić, „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru. (6) Iz logorske blagajne Srbima isplaćena odšteta“, *Glas Koncila*, 16/2013, Zagreb, 21. 4. 2013, str. 21.

⁴⁸ Antun Miletić, *n. d.*, str. I/352; *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1945*, str. 151 (svedočenje Vladimira Lončara).

спријечити да жене и деца дневно у великом броју умру.“ У belešci од 29. јула 1942, након што је лично посетила Млаку, чланове ове лекарске комисије назива „бездушним liječnicima“. Logor у Јабланцу налазио се „под vedрим nebom и ту су жене и деца налазили већ неколико тједана. Tog лјета је скоро svakог послјеподнева и тамо било jakih олуја и kiše.“ У овом logору биле су смеštене и жене у поодмаклој трудноћи које су се тамо пораđале same, „без икакве помоћи“.⁴⁹

У Млаци и Јабланцу је крајем јула 1942. у, најблаже речено, оčajним условима држано неколико хиљада заточеника – претежно жена и dece. Prema подацима из извештаја Милајла Комуничког Министарству удружбе NDH (9. август 1942), у logору у Млаки (вероватно се податак односи на Млаку и Јабланак) било је заточено 9.176 жена и dece (од чега 5.551 дете) и 393 мушкарца.⁵⁰

Већи број logорисане dece евакуисан је из Млаке и Јабланца у лето 1942, у оквиру „Акције Диана Будисављевић“: 850 dece (30. јул 1942), 906 dece (2–3. август 1942), као и неодређен број dece transportован из Млаке 4. августа 1942.⁵¹ На основу упоређивања података из извештаја Комуничког и података о броју евакуисане dece у данима након његове посете, може се закључити да је у Млаки и Јабланцу остао у заточењу четворцифрен број dece, при чему се може претпоставити да је већина њих умрла, односно убјена у logору. Старија деца–logораши из logора у Млаки и Јабланцу, у оквиру наведене акције, премештена су привремено у дејји logор у Сиску, где је одређен број dece страдао, док најмлађа деца–logораши нису задржана у Сиску већ су директно transportована у Загреб.⁵²

Logори у Млаки и Јабланцу били су обезбеђени bunkerима и усташком стражом. Један број сеоских кућа био је ограђен bodљикавом žicom и pretворен у logор у коме су боравили logораши и logорашице који су prethodно били изоловани у Јасеновцу и Старој Градишци. Logораши су радили на обради земље, чувању стокe и сећи шуме. Преживела logорашица KL Јасеновац, Katica Филипковић, сведочила је о условима боравка у економији/logору у Млаци:

⁴⁹ „Dnevnik Diane Budisavljević 1941–1945“, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 8, Загреб, 2002, стр. 80–83.

⁵⁰ Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac 1945–1945. Dokumenta*, I–III, Београд, 1986, стр. III/201.

⁵¹ „Dnevnik Diane Budisavljević 1941–1945“, стр. 83–89.

⁵² Antun Miletić, *n. d.*, стр. III/569; Јасмина Тутуновић-Трифунув, „Акција Диана Будисављевић 1941–1945“, *Истраживања и меморијализација геноцида и ратних злочина. Зборник радова* (ур. Јован Мирковић), Београд, 2012, стр. 66–69.

„Млака је увјек за заточенике била мјесто уџаса и смрти. Ма колико био оштар реџим јасеновачког логора, у Млаки је био још оштрији. 'Свуда на рад, само не у Млаку', мислили су и говорили сви заточенници, а ипак увјек у Млаку одлазио је велики број заточенника.“⁵³ Према сећању Јелке Циhaber, заточеннице логора у Млаки, усташе су у септембру 1944. убиле око 250 жена и око 60-70 мушкарца, заточенника логора у Млаки, након инсценираног бекства, које им је послужило као оправдање за покољ.⁵⁴

Смртност у логорима у Млаки и Јабланцу била је врло висока, поготово 1942. Диана Будисављевић истаће да су усташе у цркви у Млаци чувале већу количину кукурузног брашна, што је било недоступно логорашима, „а људи су умирали од глади“.⁵⁵ Високу смртност у овом логору потврђује „Извештај Реноског обавештајног центра Загорје о злочинима 1941. и 1942. године“, настао највероватније 1942. или 1943. Према овом извештају, „у селу Кошарић (рећ је о дуплој грешки - аутор извештаја је село Кошутарика грешком назвао непостојећим именом, а заправо је мислио на логор у селу Млака, *nap. aut.*) и непосредној близини Јасеновца усташе су смјестили велик број жена и дјеце који живе под највећим терором. Станују у блату ријеке Save под ведрим небом, храна им је очајна, а количина воде врло мала и обично она из ријеке Save. Дневно умре у овом логору по 100 до 110 људи, што од лоше хране, хрђавих прилика, што од болести које су поглеале тамо да харāju.“⁵⁶ Податак о просечном броју умрлих у логору свакако се не односи на дуџи период и захтева потврду из других извора будући да није рећ о примарном извору. Иако се може претпоставити да је наведени дневни просек умрлих у овом логору вероватно нереалан, он индиректно потврђује високу смртност у логору у Млаки 1942.⁵⁷

Након Другог свјетског рата у Млаку се није вратило свих 145 преживелих становника. Многи нису имали снаге да се врате у опустело село и уништене домове, нарочито они који су једини преживели у породици. Они који су се вратили у село затекли су окуџене бунаре пуне лешева и масовне гробнице

⁵³ Mile Dragić, *n. d.*, стр. 154-155.

⁵⁴ Исто, стр. 161-163.

⁵⁵ „Дневник Диане Будисављевић 1941-1945“, стр. 83-89.

⁵⁶ *Злочини на југословенским просторима у Првом и Другом свјетском рату. Зборник докумената*. I, Злочини Независне Државе Хрватске 1941-1945 (ур. Slavko Vukčević), Београд, 1993, стр. 1023.

⁵⁷ О логорима у Млаки и Јабланцу видети: Antun Miletić, *n. d.*, стр. II/709, 763, 766, 772, 774-775, III/504, 534; Јасмина Тутуновић-Трифунув, „Акција Диана Будисављевић 1941-1945“, стр. 66-67.

u ataru - tragove ustaških zločina nad zatočenicima logora Jasenovac VI u Mlaci. U ataru sela poznato je najmanje pet masovnih grobnica.

Mlaka je 1991. imala 346 stanovnika, od kojih je oko polovine bilo iz porodica koje su se u selo doselile nakon Drugog svetskog rata, mahom iz Bosanske Krajine.

U Jablanac se vratio još manji broj stanovnika s obzirom na to da je selo bilo izolovano i smešteno na teško pristupačnom terenu koji je konstantno bio izložen poplavama, kao i na osnovu činjenice da je rat preživelo manje od polovine predratnog stanovništva. Jablanac je definitivno raseljen 1964.

Stanovništvo Mlake je maja 1995. bilo prinuđeno da se iseli na teritoriju Bosne i Hercegovine zbog straha od represalija Hrvatske vojske. Danas u selu živi vrlo mali broj stanovnika. Popisom iz 2001. zabeleženo je samo 30 stanovnika. Oni godinama žive u poluizolaciji i siromaštvu, uz nezainteresovanost okoline i metropole, poput stanovnika mnogih srpskih naselja u Hrvatskoj.

Relativizovanje i pravdanje ustaških zločina nad stanovništvom srpskih sela u okolini Jasenovca u Vukićevom feljtonu

Feljtonista *Glasa Koncila*, Igor Vukić, u poslednjem nastavku feljtona „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru“ (21. april 2013) iznosi mistifikacije vezane za sporadične partizanske sukobe sa ustašama na relaciji Donja Gradina - Jasenovac, krajem 1941. i u prvoj polovini 1942, koristeći činjenicu da su se stanovnici seoskih naselja između Bosanske Dubice i Jasenovca krajem 1941. oslobodili ustaškog prisustva, organizujući se u okviru partizanskog pokreta.

U cilju sprečavanja ustaških upada na desnu obalu Save i Une, partizani su povremeno imali inicijativu na ovom području. Ipak, Vukić koristi ove sukobe kako bi opravdao događaje koji su usledili (logorizovanje srpskog stanovništva Uštice i Jasenovca) i pokolj nad stanovništvom u selima Dubičkog polja, napose u selu Draksenić. Vukić logorizovanje srpskog stanovništva u selima oko Jasenovca opravdava podnaslovom: „Osveta za poginule u sukobima sa partizanima“. Ovo je jedan od najkarakterističnijih primera falsifikovanja prošlosti u cilju opravdavanja ustaških zločina na stranicama *Glasa Koncila*.

Ovaj postupak primenjen je prilikom opisa napada partizana („odmetnika“) na Jasenovac, iz pravca Donje Gradine, krajem decembra 1941.

„Prema izvještaju Glavnog stožera Ministarstva domobranstva NDH od 31. prosinca, u Donjoj Gradini pojavilo se 'oko 150 četnika'. U razmjeni vatre poginula su dvojica ustaša, a trojica su bila ranjena (Hrvatski državni arhiv, fond MINORS, kut. 1). U tom napadu, koji se vrlo rijetko spominje u dosadašnjim knjigama o logoru, poginulo je i nekoliko zatočenika: 'Uz ustaše poginulo je i nekoliko zatočenika. Dva dana nismo ništa jeli, i kad smo išli napokon po puru u kuhinju, tanad je zviždala oko nas', napisao je logoraš Milan Gavrić u knjizi *Otkosi smrti* (Narodna armija, Beograd, 1977).“

Autor ne opovrgava pogrešnu kvalifikaciju lokalnih partizana prisutnih u Donjoj Gradini. Sem toga, Vukić tendenciozno prećutkuje svedočenja preživelih logoraša KL Jasenovac, iskazana 1942. pred Komesarijatom za izbeglice u Beogradu (KZIB), objavljena 1986. i 1989, koja sugerišu da su ustaše vršile pokolje nad jasenovačkim logorašima 25-27. decembra 1941. i u nekoliko narednih dana, što sve prethodi partizanskoj paljbi na KL Jasenovac, čemu opet prethodi pokušaj ustaša da pređu Savu i zauzmu Donju Gradinu.

Simo Đurković, preživeli logoraš rodом iz Zenice, svedočio je o ubistvu 27 srpskih logoraša iz Pakraca 25. decembra 1941. (KZIB, 11. jun 1942). Ovo potvrđuje i svedočenje Vladimira Lončara, preživelog logoraša rodом iz Pakraca, koji pominje istu brojku ubijenih (KZIB, 1942). Lazo Orozović, preživeli logoraš rodом iz Sarajeva, svedočio je o ubistvu 75 srpskih logoraša 27. decembra 1941. (KZIB, 30. april 1942). Prema sećanju Drage Svjetličića, preživelog logoraša rodом iz Doboja, ustaše su 26. decembra 1941. ubile 130 srpskih logoraša koji su bili smešteni u improvizovanoj logorskoj bolnici (KZIB, 7. jul 1942). Rade Stanojević, preživeli logoraš rodом iz Drvara, takođe je ostavio svedočanstvo o ubistvima logoraša 25. decembra 1941, s napomenom da on pominje ubistvo oko 180 ljudi (KZIB, 22. maj 1943).⁵⁸

Prema svedočenju petorice jasenovačkih logoraša iz Bijeljine, napad partizana na ustaše 28. decembra 1941. iz pravca Donje Gradine usledio je nakon pokušaja ustaša da pređu na bosansku obalu Save (KZIB 13. aprila 1942).⁵⁹

Prema „Izveštaju o akcijama“ Drugog krajiškog (kozarskog) NOP odreda, publikovanog u biltenu *Partizan sa Kozare*, već 1. januara 1942. doznajemo da je pogibija jasenovačkih ustaša usledila nakon što su ustaše

⁵⁸ Antun Miletić, *n. d.*, str. I/350-353, III/616-621; *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1945*, str. 117, 140, 150, 162, 428.

⁵⁹ *Protjerivanje Srba sa ognjišta 1941-1945*, str. 94 (svedočenje Drage Hadžičolakovića, Save Hadžičolakovića, Joce Čolakovića, Dike Tomića i Pane Petrovića)

pokušale neuspešno da pređu u Donju Gradinu: „29.12. [1941.] patrola jedne naše čete protjerala je jedan vod ustaša koji su pokušali provaliti u Gradinu sa ciljem da je opljačkaju. 30. 12. neprijatelj je ponovio pokušaj provale u isto selo. Naša patrola pustila je da neprijateljski vod priđe – prevozeći se preko Save – pod samu obalu rijeke. Kad su ustaše počeli da se iskrcavaju, otvorena je na njih paljba, kojom prilikom je nekoliko njih palo s kompe u vodu. Borba je trajala čitav dan, jer su ih pomagali vatrom teških mitraljeza sa druge obale od Jasenovca. Uveče su se pokušali povratiti, ali su ispraćeni plotunskom vatrom naših partizana. Od čitavog voda uspjelo je 4-5 ustaša pobjeći.“⁶⁰ Ovaj poslednji podatak je verovatno preteran, ali on ne menja činjenicu da je borba otpočela ustaškim pokušajem da pređu na desnu obalu Save. Vukić smišljeno prećutkuje ovu činjenicu, jer se ne uklapa u njegov koncept opravdavanja ustaških zločina, iako mu je ova činjenica poznata s obzirom na to da je u pisanju feljtona koristio knjigu u kojoj su ovi podaci publikovani (Славко Одић, Славко Комарица, *Зашто Јасеновац није ослобођен?*, Београд, 2005).

Takođe, Vukić namerno prećutkuje nastavak svedočenja Milana Gavrića, iako mu je Gavrićeva knjiga poznata. Isto tako, Vukić falsifikuje Gavrićev navod iako ga stavlja pod navodnike, smišljeno izostavljajući iz citata rečenice u kojima se opisani sukob partizana sa jasenovačkim ustašama shvata kao nagoveštaj slobode. Gavrić je posvedočio o borbama, 30-31. decembra 1941. „Dva dana je trajala ova pucnjava, a ustaški dželati su bili obuzeti strahom. (...) Pošto dva dana nismo ništa jeli, ustaše su nam dozvolile da s nekoliko kofa za vodu odemo po našu puru u kuhinju. Išao sam i ja. Tanad su i dalje zviždala kroz logor kao da su nagoveštavala slobodu. Ona se približavala, ali sporo. Približavala se sigurno. Mi smo to osetili. Osetili smo da će nas neko osvetiti, da će zločini doživeti svoj kraj, da postoji narodna sila koja je neumitna. Osetile su to i ustaše. Naši dželati, gospodari naših života, bili su zbunjeni. Nije se čula više ustaška pesma i pijane orgije. Strah koji su nam svojim ubistvima uterivali u kosti kao da je iščezao. Govorili smo u sebi: neka sada bude šta bude s nama, ustaše čeka bedan kraj...“⁶¹

Koncilov feljtonista namerno prećutkuje masovne pokolje koje su ustaše sprovele u KL Jasenovac neposredno nakon ovog napada: 1-2. januara 1942. Prema svedočenju logoraša Pere Simića, ustaše su prva dva dana

⁶⁰ *Зборник НОР-а*, IV/3, Београд, 1952, стр. 26.

⁶¹ Milan Gavrić, *Otkosi smrti. Sećanje na jasenovački logor istrebljenja*, Београд, 1977, стр. 57-58.

1942. ubile između 200 i 210 srpskih logoraša (KZIB 9. april 1942). Prema svedočenju petorice bivših logoraša rodom iz Bijeljine (KZIB, 13. april 1942), ustaše su 1-3. januara 1942. u Jasenovcu ubile 252 srpska logoraša. Ovaj podatak kompatibilan je prethodnom podatku jer pominje sličan broj ubijenih 1-2. januara 1942. (190). Pokolj 1-3. januara 1942. pominje i preživeli logoraš Branko Popović, rodom iz Doboja (KZIB, 14. april 1942). Simo Đurković (KZIB, 11. jun 1942) pominje ubistvo između 242 i 252 logoraša 1-3. januara 1942.⁶²

Potom se Vukić osvrnuo na napad jasenovačkih ustaša na Donju Gradinu i Draksenić, pri čemu namerno prećutkuje masovne zločine nad stanovništvom srpskih sela u Dubičkom polju, napose nad stanovništvom Draksenića.

„Ustaše su zatim 15. siječnja prešli Savu i napali Donju Gradinu, no Gradišnjani su već imali dojavu o napadu. Civili su se dan ranije sklonili u zbjeg južnije prema planini Kozari. Pred jačim napadačem (120 ustaša i 50 domobrana), partizani su se povukli za svojim obiteljima. Prema izvještaju Ministarstva domobranstva, ustaško-domobranske snage prodrle su do sela Draksenića, 7 km južno od Jasenovca. Selo je zauzeto i zapaljeno, navodi se u izvještaju. Posada iz Jasenovca utvrdila je zatim obrambenu liniju nekoliko stotina metara južno od Gradine. Izgrađeni su drveni bunkereri povezani rovovima kao mjera opreza.”

Šta Vukić namerno prećutkuje? Prvo, Vukić prećutkuje da je ovaj izveštaj publikovan još 1952, što se ne uklapa u njegovu tezu o „zanemarenim arhivskim dokumentima”.⁶³ Zatim, Vukić prećutkuje ukupne ustaško-domobranske snage angažovane u akciji čišćenja partizanskih uporišta u srpskim selima od Bosanske Dubice do Orahove. U ovoj akciji učestvovalo je oko 1.200 pripadnika oružanih snaga NDH, pretežno domobrana.⁶⁴ Treće, Vukić namerno prećutkuje zločine ustaša i domobrana u pojedinim selima, naročito u Drakseniću 15. januara 1942. Jasenovačke ustaše pod komandom Maksa Luburića i domobrani su u Drakseniću ubili oko 207 ljudi, pretežno žena i dece. Od ovog broja ustaše su ubili preko 130 lica, a domobrani oko 70 lica. Poznata su imena većine žrtava. Najveći broj stanovnika Draksenića ubijenih tog dana likvidiran je klanjem i ubijanjem tupim

⁶² *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1945*, str. 94, 106, 140.

⁶³ *Зборник НОР-а, IV/3*, Београд, 1952, стр. 116.

⁶⁴ Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica, 1984, str. 155.

predmetima u seoskoj pravoslavnoj crkvi. O ovom zločinu svedočile su dve preživjele žene koje su bile očevici pokolja, kao i borci 3. čete 2. bataljona 2. krajiškog NOP odreda koji su pronašli mrtva tela svojih rođaka i komšija nakon pokolja.⁶⁵

U nastavku teksta Koncilov feljtonista pokušava da opravda kolektivno logorizovanje srpskog stanovništva mesta Jasenovac i Uštica.

„Partizani su pokušali još nekoliko napada na Jasenovac. Napad 17. travnja trajao je od 4 do 6 sati ujutro. ‘Uz puščanu vatru pokušali su pobunjenici prielaz na lievu obalu r. Save i napad na Jasenovac i logor. Pokušaj prielaza spričen je bez vlastitih gubitaka. Gubitci pobunjenika nisu poznati’ (HDA, MINORS, Izvješća Glavnog stožera). Sljedeći zabilježeni napad je od 5. svibnja. Oko 23,30 doplovilo je čamcem rijekom Unom oko 20 partizana. Kod Gradine su napali ustašku stražu. Idući dan, opet u gluho doba noći, slijedilo je novo puškaranje. ‘Na ustaške straže pucalo je i pučanstvo grkoistočne vjere, kojom prilikom je jedan ustaša pao. Zbog tog slučaja dao je zapovjednik sabirnog logora sve grkoistočnjake internirati u sabirni logor’, piše u dnevnom izvještaju Glavnog stožera domobranstva od 16. svibnja 1942. Ustaše, dakle, tada iseljavaju Srbe-pravoslavce iz Jasenovca i Uštice, one koji dotad već nisu otišli na rad u Njemačku ili nisu izbjegli u Srbiju. Šalju ih također u logor Sajmište u Zemun. Odatle su muškarci sposobni za rad brodom prevezeni Dunavom do Beča i Linza i dalje za Njemačku i Norvešku. Ostali su pušteni i otišli su u Srbiju.”

Dakle, Vukić kolportira ustašku izmišljotinu o navodnom povodu za kolektivno logorizovanje srpskog stanovništva Jasenovca i Uštice u logor zbog oružanog napada jasenovačkih i ušćičkih Srba na ustaške straže. Gornji citat bi, očigledno, trebalo da potkrepi tezu o tobože „zanemarenim arhivskim dokumentima“. Jasenovac i Uštica su do početka Drugog svjetskog rata bila etnički mešovita naselja sa otprilike podjednakim brojem srpskih i hrvatskih stanovnika. Broj lokalnih Srba se smanjivao do maja 1942. Tvrditi da su lokalni Srbi pucali na lokalne ustaše u neposrednoj blizini snažnog ustaškog garnizona i to u naseljima u kojima nema partizana, predstavlja više nego providan falsifikat. Ono što Zagrebačku nadbiskupiju, koja je omogućila plasiranje ovog falsifikata, čini odgovornim jeste činjenica da se ovim falsifikatom opravdava masovni zločin nad civilnim stanovništvom u kontekstu genocida koji je NDH sprovođila nad srpskim stanovništvom, pri čemu je više nego poznato da su retko koja naselja na teritoriji

⁶⁵ Isto, str. 155.

ustaške države pretrpela veće gubitke od srpskih sela koja gravitiraju KL Jasenovac.

Ustaše su izvršile masovno hapšenje srpskog stanovništva Jasenovca i Uštice u noći 7–8. maja 1942. Prema sećanju preživjele zatočenice gradiškog logora, Jovanke Trivunčić (KZIB, 15. januar 1943), svi srpski stanovnici ova dva mesta su 8. maja bili sprovedeni u KL Jasenovac. Sutradan su žene i deca, poput prethodno žena i dece iz Mlake, sprovedeni u logor u Staroj Gradišci. Muškarci su ostali u jasenovačkom logoru. Već prvog dana zatočenja u jasenovačkom logoru zabeleženo je nekoliko ubistava meštana Jasenovca. U logoru u Staroj Gradišci vladali su očajni uslovi i izuzetno velika smrtnost logoraša, naročito dece, koja su umirala od namernog izgladnjivanja koje su nametnule ustaše. Jovanka Trivunčić je boravila u Staroj Gradišci od 9. maja do 28. juna 1942. Za to vreme, kako ističe, „umrlo je u logoru od gladi oko 200 srpske dece“. „Četrnaset dana nakon našeg dolaska u logor u Staru Gradišku, odvojile su ustaše između nas sve devojke, te mlade žene koje su bile bez dece, za koje su kazali da će ih poslati u Nemačku na rad. Stare žene, koje usled starosti i slabosti nisu bile sposobne za nikakav rad, trpale su ustaše po noći u kamione i odvozili izvan Stare Gradiške i ubijale. Na taj način ubijeno je 500 do 600 starih žena. Samo iz Jasenovca ubijeno je tako oko 100 starih žena.“⁶⁶

Glas Koncila namerno prećutkuje navedene činjenice o teškom stradanju srpskog stanovništva mesta Jasenovac, kao što namerno prećutkuje činjenicu da je u registru stradalih Spomen-područja Jasenovac poimence zabeleženo stradanje 272 stanovnika Jasenovca u KL Jasenovac.

Sličnu matricu (sumnja da lokalno stanovništvo saraduje sa partizanima) Vukić koristi i za opravdavanje logorizovanja sela Crkveni Bok. „U listopadu 1942. godine dogodio se i slučaj sela Crkveni Bok, udaljenog 12 km zapadno od Jasenovca u pravcu Sunje. Motivirani sumnjom da stanovnici Srbi suraduju s partizanima, ustaše iz Jasenovca upadaju u selo i sve seljane sa ženama i djecom odvođe u logor. Na intervenciju seoskog župnika Augustina Kralja i drugih dužnosnika, koja je stigla sve do Pavelića i ministara u Vladi NDH (spominje je, primjerice, u svom dnevniku Mladen Lorković), svi su, osim osmorice, uskoro pušteni kućama. Čak je iz logorske blagajne seljacima Crkvenog Boka isplaćena odšteta za uništenu i ukradenu imovinu. Od osmorice zadržanih, četvorica su uspjela pobjeći iz logora.“⁶⁷

⁶⁶ *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941–1945*, str. 211.

⁶⁷ Igor Vukić, „Zanemarene činjenice o jasenovačkom logoru. (6) Iz logorske blagajne Srbima isplaćena odšteta“, *Glas Koncila*, 16/2013, Zagreb, 21. 4. 2013, str. 21.

Autor prećutkuje da se seoska opština Crkveni Bok sastojala iz tri srpska sela: Crkveni Bok, Ivanjski Bok i Strmen. Vukić pokušava da sugeriše kako su ustaše oterale u Jasenovac samo stanovnike jednog od ova tri sela. Sem toga, Vukić namerno prećutkuje kakvu sudbinu je doživelo stanovništvo Crkvenog Boka, pokušavajući da drastično umani broj stradalih stanovnika ovog sela.

Pre svega, tvrdnja da su ustaše oterale stanovnike ovog banijskog sela u logor zbog navodne saradnje sa partizanima notorna je neistina koja opravdava zločin. Ovu ustašku konstrukciju, koju kolportira Vukić, demantovao je pomenuti župnik Augustin Kralj u pismu Anti Paveliću 1942. (Vukić namerno prećutkuje otkud župnik Kralj 1942. u jednom srpskom selu). Uopšte o događajima u Crkvenom Boku i u susedna dva srpska sela postoji relativno velik broj sačuvanih izvora koje su u svojim radovima sabrali publicistkinja Ana Požar i istoričar Filip Škiljan.

Otkud župnik Augustin Kralj u Crkvenom Boku? Naime, stanovništvo tri srpska sela ove opštine prinuđeno je oktobra 1941. da pređe na katoličku veru. Među katoličkim sveštenicima koji su obavili prekrštavanje, uz pretnje lokalnom stanovništvu ako se ne odazovu konverziji, bio je i Pavelićev lični kapelan, Dionizije Juričev. Nakon prekrštavanja stanovništva u Crkvenom Boku je za katoličkog sveštenika postavljen Augustin Kralj, koji je među lokalnim stanovništvom propagirao šovinističku tezu da su oni, zapravo, hrvatskog etničkog porekla.⁶⁸

Vukić navodi da su ustaše „motivirani sumnjom da stanovnici Srbi surađuju s partizanima“ oterali stanovništvo Crkvenog Boka u KL Jasenovac. Deportacija se odigrala 14. oktobra 1942, kada je oko polovine stanovništva ova tri sela pohvatana na spavanju i oterana u logor.

Međutim, ovu tezu upravo pobija pismo župnika Kralja Anti Paveliću iz oktobra 1942. „Partizanska promidžba nije u Crkvenom Boku imala uspeha... nisam primjetio ni ja, a ni oružnici u mjestu, da bi partizani imali kakvu vezu s ljudima u Crkvenom Boku.“ Ovo potvrđuje izveštaj podžupana Velike župe Gora (Petrinja), Nikole Bošnjaka, od 14. oktobra 1942, u kom se ističe da su „partizani pokušali promidžbom pridobiti ta nekad pravoslavna sela za sebe, ali to im nije uspjelo“.⁶⁹

Prema sačuvanim izvorima, od oko 2.000-2.500 žitelja opštine, tog dana je uhvaćeno i oterano u Jasenovac oko 1.000. Osnovni motiv za logo-

⁶⁸ Filip Škiljan, „Akcija Crkveni Bok“, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest*, 37, Zagreb, 2005, str. 327.

⁶⁹ Antun Miletić, *n. d.*, str. I/500-503.

rizaciju stanovništva ova tri sela treba tražiti u nameri jasenovačkih ustaša i Pavelićevog režima da istrebe srpsko stanovništvo na širokom području koje gravitira Jasenovcu. Dodatni motiv jasenovačke ustaše pronašli su u pljački. Akcijom je rukovodio Ljubo Miloš, kao i u slučaju logorizacije žitelja Mlake. Prema sačuvanim podacima, odobrenje za akciju stiglo je iz Zagreba.

Glas Koncila prećutkuje zločine koje su ustaše izvršile nad jednim brojem uhvaćenih muškaraca iz tri navedena sela, Naime, prilikom hvatanja stanovništva, oktobra 1942, ustaše su ubile 19 lica, čija imena su poznata. Takođe, nakon što su pohvatano stanovništvo prebacili skelom preko Save u susedno selo Lonja, na levoj obali Save, ustaše su zadržale jedan broj muškaraca u Lonji i podvrgli ih teškim oblicima torture. U Lonji i na putu od Lonje ka Jasenovcu ustaše su ubile nekoliko muškaraca.⁷⁰ U literaturi je prihvaćen podatak da su ustaše tokom hvatanja i deportacije stanovništva ova tri sela ubile 29 lica.⁷¹

Istina je da je župnik Kralj pisao Paveliću kako bi iskazao protest zbog hvatanja stanovnika triju sela opštine Crkveni Bok. Međutim, apsolutno je netačno da su logorizovani žitelji ova tri sela pušteni iz KL Jasenovac „na intervenciju seoskog župnika Augustina Kralja i drugih dužnosnika“ (Vukić ne pominje koji su to dužnosnici, ali se stiče utisak da je reč o ljudima Pavelićevog režima). Ovaj falsifikat očigledno treba da posluži kao još jedan kvaziargument kojim bi se rasteretila odgovornost Katoličke crkve u kontenstu genocida nad srpskim stanovništvom u NDH.

Žitelji Crkvenog Boka, Ivanjskog Boka i Strmena pušteni su iz sela na intervenciju vojnog predstavnika Trećeg rajha u Zagrebu, Glaisea von Horstenaau. Međutim, Nemci nisu tražili puštanje ovih ljudi iz logora iz nekakvih humanitarnih razloga već zbog činjenice da su žitelji ova tri sela imali obavezu da snabdevaju nemačku vojsku namirnicama. Zbog sprovođenja ove zločinačke akcije, Ljubo Miloš, kao najodgovorniji pripadnik ustaške strukture u KL Jasenovac za izvođenje akcije, bio je privremeno lišen slobode od strane organa NDH, na izričit zahtev generala Glaisea von Horstenaau.⁷² O pozadini ovih događaja vrlo ubedljivo pisao je zagrebački

⁷⁰ Ана Пожар, „Страдање села Стрмен, Црквеног и Ивањског Бока од усташа тзв. НДХ“, *Јасеновац*, Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновцу, Бања Лука - Доња Градина, 30-31. мај 2007, (ур. Здравко Антонић), Бања Лука, 2007, стр. 356-364.

⁷¹ Filip Škiljan, „Акција Crkveni Bok“, стр. 341.

⁷² Isto, стр. 335-336.

istoričar Filip Škiljan još 2005. Koncilov feljtonista smišljeno ignoriše ovaj najreferentniji naučni rad na temu „Акције Crkveni Bok“.

Seljaci su nakon puštanja iz logora dobili „nekakvu odštetu“ (Filip Škiljan) za uništenu i opljačkanu imovinu, ali neozbiljno je pomisliti da im je namirena celokupna šteta.

Međutim, ponovo je najproblematičnije to što *Glas Koncila* namerno prećutkuje kakva je bila potonja sudbina stanovništva. Naime, prema istraživanju publicistkinje Ane Požar, ustaše su mnogo puta upadale u ova sela i nakon povratka stanovnika iz logora. Uvek bi ovi upadi rezultirali smrću najmanje jednog lica. Ovo je doводило do odlaska odraslih muškaraca u partizane. Najveće stradanje zabeleženo je 1944. Ustaše iz Jasenovca, prema istraživanju Ane Požar, ubile su 716 meštana Crkvenog Boka, Ivanjskog Boka i Strmena, dok je u partizanima poginulo 103 stanovnika.⁷³

Vukić prećutkuje stradanje stanovništva naselja koja su se nalazila u tzv. „zaštitnom pojasu“. Poznati su poimenični podaci za većinu srpskih sela koju se nalaze u neposrednoj blizini Jasenovca i Stare Gradiške. Naravno, ovo ne znači da su poznata sva imena stradalih, ali realno je pretpostaviti da je većina stradalih lica popisana.

Već sam pomenuo da je poimence poznato 933 stradalih iz Mlake, od kojih je u KC Jasenovac stradalo 742, kao i da su poznata 182 imena stradalih stanovnika Jablanca, među kojima je svakako značajan broj stradalih u KC Jasenovac.

Iz mesta Jasenovac je tokom rata stradalo 367 lica, najvećim delom u ustaškim logorima, manjim delom u nemačkim logorima i u redovima NOVJ. Najviše ih je stradalo u Staroj Gradiški (128) i Jasenovcu (144). „Među njima bilo je i 54 djece u dobi do 12 godina.“⁷⁴

Maleno selo Uskoci, neposredno pokraj Stare Gradiške, jedno je od najteže stradalih naselja na tlu Hrvatske tokom Drugog svetskog rata, u odnosu na ukupan broj stanovnika. Poimence je poznato stradanje 166 stanovnika. Pretpostavlja se da je rat preživeo vrlo mali broj meštana, možda tek 20-30.⁷⁵ Gradiške ustaše su 1944. ubijale i stanovnike obližnjih srpskih sela Gređani, Vrbovljani i Čovac. Prema popisu Spomen-područja Jaseno-

⁷³ Ана Пожар, *н. д.*, стр. 363.

⁷⁴ Spomen-područje Jasenovac. <<http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=5046>> (posećeno 2. 5. 2013)

⁷⁵ Filip Škiljan, „Genocid nad Srbima, Romima i Židovima u kotaru Nova Gradiška tijekom Drugog svjetskog rata“, *Tokovi istorije*. Časopis Instituta za noviju istoriju Srbije, 3/2009, Beograd, 2009, str. 55; *Proterivanje Srba sa ognjišta 1941-1945*, str. 677.

vac, *Poimenični popis žrtava* (Jasenovac, 2007), u logorima Jasenovac i Stara Gradiška stradalo je 124 stanovnika Gređana, 96 stanovnika Vrbovljana i 70 stanovnika Čovca.⁷⁶

Najveće gubitke stanovništva imala su pojedina sela u opštini Bosanska Dubica, smeštena u neposrednoj blizini desne obale Save. Poimenice su poznati podaci za 119 palih boraca i 954 žrtava fašističkog terora (ukupno: 1.073) sela Međeđa, gde je potpuno opustelo 45 domaćinstava; 94 pala borca i 802 ŽFT (ukupno: 896) sela Draksenić, gde je potpuno opustelo 56 domaćinstava; 42 pala borca i 346 ŽFT (ukupno: 388) stanovnika Donje Gradine, gde je potpuno opustelo 22 domaćinstava; 65 palih boraca i 628 ŽFT (ukupno: 693) sela Demirovci, gde je potpuno opustelo 47 domaćinstava.⁷⁷

Iz 61 naselja opštine Bosanska Dubica Drugi nasilnom smrću tokom Drugog svetskog rata umrlo je 16.155, što je činilo oko polovine stanovnika ove opštine uoči rata. Bosanska Dubica je područje sa najvećim stradanjem stanovništva na tlu Jugoslavije tokom rata. Oružane snage NDH odgovorne su za smrt 72,76% stradalih stanovnika ove opštine, a nemački okupator za 27,21% stradalih.⁷⁸

Sporne izjave visokih prelata Katoličke crkve prilikom poseta Jasenovcu

Izjednačavanjem pokreta koji su odgovorni za svaku pojedinačnu nasilnu smrt na tlu Jugoslavije i Hrvatske 1941-1945, čime se legitimise karakterisanje režima NDH i revolucionarnog pokreta koji je oborio ovaj režim, odnosno režima socijalističke Jugoslavije - kao „totalitarnih režima i pokreta“, relativizuje se karakter ustaške državne tvorevine i banalizuje se

⁷⁶ Filip Škiljan, „Genocid nad Srbima, Romima i Židovima u kotaru Nova Gradiška tijekom Drugog svjetskog rata“, str. 58.

⁷⁷ Dušan D. Samardžija, *n. d.*, str. 273-568.

Ovi podaci nisu konačni. Na osnovu dopunskih istraživanja, Tanja Tuleković je ustanovila da broj poimenice poznatih stradalih stanovnika Međeđe iznosi dodatnih 80 imena (ukupno 1.153), pri čemu je ustanovila još jedno opustelo domaćinstvo u ovom selu u odnosu na prethodno poznate podatke (Тања Тулековић, *Књига из тишине. Усташки злочин геноцида у селу Међеђа 1941-1945. године*, Козарска Дубица - Јагодина, 2012).

⁷⁸ Драган Цветковић, „Босна и Херцеговина - нумеричко одређење људских губитака у Другом светском рату“, *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина*, Зборник радова (ур. Јован Мирковић), Београд, 2009, стр. 125.

predstava o Drugom svetskom ratu. Ovim pokušajima nastoji se izjednačiti fašistički pokret koji je odgovoran za desetkovanje ili uništavanje čitavih zajednica zbog njihove etničke pripadnosti, režim koji je donosio rasne zakone i nemilice uništavao političke protivnike, sa antifašističkim pokretom koji je kažnjavao ratne zločince i obračunavao se sa pripadnicima fašističkih formacija kao i sa aktivnim pristalicama ustaškog režima. Problem postaje očigledan kada uzmemo u obzir nesumnjivu činjenicu koja sugeriše da je među onima koji su aktivno podržavali fašističku tvorevinu NDH bila većina katoličkog sveštenstva.

Prilikom posete Jasenovcu, 24. septembra 2009, kardinal Josip Bozanić, kao prvi velikodostojnik Zagrebačke nadbiskupije koji je posetio Spomen-područje Jasenovac, izjavio je, aludirajući na tzv. „jasenovački mit“: „Nalazimo se na mjestu koje nije obilježeno samo jednom stranicom povijesti u kojoj se očitovalo zlo, zločin i ponajprije grijeh, nego je bezbožnost s ovoga mjesta željela širiti zlo do neslućenih razmjera produžujući ruku laži sve do naših dana.“ Kardinal je s pravom konstatovao da uvek, a pogotovo danas, treba imati sluha za svedočenja o stradanjima tokom Drugog svetskog rata. „Iako je s prolaženjem godina sve manje onih koji mogu svjedočiti o svojim iskustvima i strahotama Drugoga svjetskog rata, važno je da njihovom pomoći i svjedočanstvima u istini novi naraštaji dobiju i čuvaju primjereno razumijevanje tih događaja, sa svim grubostima i potrebom za čišćenjem spomena.“⁷⁹ Međutim, da li crkvena glasila, poput *Glasa Koncila*, doprinose ovom imperativu? Nažalost, na stranicama katoličkih glasila ne pruža se prilika preživelim logorašima ustaških logora da svedoče o svom iskustvu. Ili, na primer, zašto *Glas Koncila* ne sprovede anketu među hrvatskim stanovništvom u Jasenovcu, Košutarici (selo između Mlake i Jasenovca), Gornjoj Varoši (selo pokraj Stare Gradiške) o sećanju na razdoblje postojanja KL Jasenovac kako bi se ustanovilo koliko je masovno stradanje okolnog srpskog stanovništva ostavilo traga u kolektivnom pamćenju lokalnog hrvatskog stanovništva?

Bozanić nije odoleo da prilikom posete Jasenovcu pomene stradale pripadnike formacija NDH i strukture koja se vezuje za ovu tvorevinu: „I dok ovdje s kršćanskim pijetatom molimo, spominjući se žrtava ustaškoga režima, s ovog mjesta dižemo svoj vapaj i za istinom o žrtvama komunističkoga režima, jer nažalost još uvijek se u nas taji, skriva i niječe zločin komunizma učinjen tijekom rata, poraća i sve vrijeme njegove strahovlade.

⁷⁹ „Propovijed kardinala Josipa Bozanića u župnoj crkvi u Jasenovcu: Žrtve nas obvezuju za traženje istine“, *Glas Koncila*, 40/2009, Zagreb, 4. 10. 2009, str. 3-4.

Postavlja se pitanje zašto, i poslije devetnaest godina od demokratskih promjena, još uvijek nema popisa žrtava komunizma, ni dužnih obilježja, niti doličnih spomena. Tko to priječi, tko se tome suprotstavlja?“⁸⁰

Bozanićeva tvrdnja da „i poslije 19 godina od demokratskih promjena“ navodno nema popisa tzv. žrtava komunizma, obična je demagoška floskula. Neistinu o navodnom nepostojanju „dužnih obilježja, niti doličnih spomena“ stradalim pripadnicima formacija i organa NDH demantuje sve veći broj spomenika i drugih spomen-obeležja ovim strukturama i pojedincima, širom Hrvatske i Hercegovine, na istim ili obližnjim područjima na kojima je „nakon demokratskih promjena“ zabeležen izuzetno velik broj uništavanja spomenika i spomen-obeležja antifašističke borbe.

Nakon političkih promena u Republici Hrvatskoj, Hrvatski sabor izglasao je 8. oktobra 1991. Zakon o utvrđivanju ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata. Ovim zakonom oformljena je Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava. Zakon nalaže da je „zadaća Komisije na temelju dokumenata, svjedočanstava, utvrditi povijesnu istinu o stvarnom broju ratnih i poratnih žrtava“. Iako je, kako se navodi u Zakonu, dodatna zadaća komisije „osigurati u skladu s odredbama međunarodnog prava, da se otkriju, istraže, obnove i održavaju grobovi i grobišta vojnika svih zaraćenih vojski, kao i svih žrtava iz ratnog i poratnog razdoblja bez obzira na njihovu nacionalnu, rasnu, vjersku, ideološku, političku ili bilo koju drugu pripadnost i bez obzira od koga su stradali te da se omogući dostojno obilježavanje“, ⁸¹ rečena komisija nije učinila ništa na utvrđivanju približnog broja ubijenih na području Republike Hrvatske tokom Drugog svjetskog rata, niti je njen rad doprineo obeležavanju, sanaciji ili otkopavanju masovnih grobnica žrtava ustaškog režima. „Polazeći od činjenice da su ‘žrtve fašističkog terora’ dovoljno istražene, Komisija je težište u svome radu stavila na prikupljanje podataka o žrtvama na području Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, o pripadnicima vojnih postrojbi NDH i civila koji su stradali od NOVipo/JA i komunističke vlasti u ratnom i poratnom razdoblju. Vrsta žrtava posebno je specifična tako da se među ‘poratnim žrtvama’, odnosno ‘žrtvama komunističkog terora’ smatraju žrtve nastradale od 9. svibnja 1945. do otprilike 1953. godine, žrtve koje je likvidirala komunistička vlast odmah nakon završetka rata, bilo da su sudjelovali u ustaškim i domobranskim postrojbama ili da su ih smatrali ‘izdajnicima’, zatim žrtve velikog

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Sabor Republike Hrvatske, Zakon o utvrđivanju ratnih i poratnih žrtava Drugog svjetskog rata, <http://hidra.srce.hr/arhiva/263/18315/www.nn.hr/clanci/sluzbeno/1991/dodaci/1991/1343_91.htm> (pristupljeno 8. 9. 2012).

stradanja kao što je Bleiburg, žrtve poslijeratnog komunističkog skupnog i individualnog terora i žrtve u razdoblju Informbiroa, 1949–1953.”⁸² Ova komisija je ukinuta odlukom Hrvatskog sabora 28. maja 2002. Prema rečima zagrebačkog historičara Igora Graovca, komisija je „izražavanjem ishitrenih i nepotpunih rezultata istraživanja čak dodatno zakomplicirala najnovije *interpretacije* ljudskih gubitaka, kojima je ranije manipulacije drugih nadomjestila novima vlastitim manipulacijama (pa je, stoga, i raspuštena).“⁸³

Međutim, Vlada Republike Hrvatske 9. marta 2001. donela je odluku koja je podrazumevala da se „problem istraživanja žrtava s razine državnih vlasti prebaci na znanstveno područje. Odluka obuhvaća istraživanje o stradanjima i žrtvama političkog ili državnog terora i ratnih žrtava u 20. stoljeću.“ Odluka je podržana od strane Ministarstva znanosti i tehnologije koje je 24. jula 2002. odobrilo naučni projekat „Žrtve Drugog svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata“.⁸⁴ Na ovom projektu radi grupa istraživača Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu. Sem toga, u proteklih 20 godina u Hrvatskoj je publikovano na desetine lokalnih „žrtvoslova“ u kojima su sabrani podaci o stradalim pripadnicima i simpatizerima organa i formacija NDH. Sve ovo bi moralo biti poznato kardinalu Bozaniću.

Zagrebačka nadbiskupija nije obrazložila zbog čega kardinal Bozanić prilikom boravka u Spomen-području Jasenovac nije posetio centralni spomenik („Kameni cvijet“) iako je boravio u zgradi memorijalnog muzeja, nekoliko stotina koraka od monumentalnog spomenika. Ovo pitanje Bozaniću je postavio zagrebački publicista Slavko Goldstein, u otvorenom pismu koje su preneli hrvatski mediji: „Iz Muzeja ste zaista pošli prema spomeniku i kripti, ali ste zastali na pola puta, kod velike makete koju ste razgledali, a zatim se okrenuli i vratili natrag u Edukacioni centar. Propustili ste izraziti pijetet žrtvama na mjestu gdje se to čini u Jasenovcu i na svim skupnim stratištima svijeta – nad kriptom pod kojom leže ostaci pogubljenih. Nijednom riječi niste objasnili taj neočekivani postupak.“⁸⁵

⁸² Josip Kolanović, Milan Pojić, „Popis žrtava Dugog svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata“, 1945. – *Razdjelnica hrvatske povijesti*. Zbornik (ur. Nada Kisić-Kolanović i dr.), Zagreb, 2006, str. 463–464.

⁸³ Igor Graovac, Dragan Cvetković, *Ljudski gubici Hrvatske 1941–1945. godine. Pitanja, primjeri, rezultati*, Zagreb, 2005, str. 181.

⁸⁴ Josip Kolanović, Milan Pojić, „Popis žrtava Dugog svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata“, str. 465–466.

⁸⁵ Slavko Goldstein, „Otvoreno pismo kardinalu Josipu Bozaniću, H-alter, 29. 9. 2009. <<http://www.h-alter.org/vijesti/hrvatska/pismo-slavka-goldsteina-bozanicu>> (posećeno 2. 5. 2013)

Ostaje upitno da li se u Bozanićevom okruženju Bogdanovićev spomenik tumači kao jedan od simbola „totalitarnog razdoblja“, ili možda kao svojevrsni simbol „nametane genocidnosti hrvatskom narodu“? S druge strane, nova muzejska postavka, umnogome rasterećena eksplicitnih detalja i estetike šoka koji bi ukazivali na najsureoviju (i vrlo realnu) dimenziju ustaškog zločina u Jasenovcu, nadbiskupskoj sviti čini se prihvatljivom. Ako uzmemo u obzir da u novoj postavci „lokalitet nije ugrađen u koncept memorijalnog muzeja“ (Ljiljana Radonić),⁸⁶ stvar postaje očiglednija.

U župnoj crkvi u Jasenovcu 22. marta 2013. održano je „središnje pokorničko-molitveno slavlje u Požeškoj biskupiji“. Tom prilikom požeški biskup Antun Škvorčević je istakao: „Zlo iz vremena totalitarnih sustava 20. stoljeća ostavilo je na ovim prostorima duboke tragove.“ Splitsko-makarski nadbiskup Marin Barišić se nadovezao: „Nalazimo se na slojevitom prostoru tragedija i stradanja tolikih žrtava, a osobito nevinih, svih ideologija 20. stoljeća, pa sve do žrtava Domovinskog rata. Pogubljeni su samo zato jer su pripadali drugoj naciji ili svjetonazoru.“⁸⁷ Očigledna je intencija dvojice visokih dužnosnika crkvene organizacije: relativizovati zločin jedne fašističke tvorevine koja je imala hrvatski nacionalni predznak i koja je bila podržana od većine katoličkog sveštenstva u Hrvatskoj, uključujući i najviše crkvene zvaničnike, insinuirajući na zločinima „svih ideologija 20. stoljeća“ koji su se odigrali na jasenovačkom području, pri čemu se jasno aludira na tobožnje komunističke zločine i stavlja ih se u istu ravan sa realnim fašističkim zločinima. Naime, u izjavama Škvorčevića i Barišića prisutna je aluzija na revizionistički mit o navodnim žrtvama „komunističkog logora“ u Jasenovcu nakon oslobođenja. Na osnovu činjenice da je deo nemačkih ratnih zarobljenika i zarobljenih pripadnika oružanih snaga NDH dovođen na radove u Jasenovac, uključujući i raščišćavanje ruševina logora, želi se nametnuti predstava o žrtvama navodnog „komunističkog logora“ na ovom prostoru, kao pokušaj nivelacije režima NDH i režima socijalističke Jugoslavije.⁸⁸

Nadbiskup Marin Barišić predvodio je misno slavlje na Bleiburškom polju, 11. maja 2013. i, na taj način dao je lični doprinos viktimizaciji jedne

⁸⁶ Ljiljana Radonić, „Univerzalizacija holokausta na primjeru hrvatske politike prošlosti“, *Suvremene teme*, 1/2010, Zagreb, 2010, str. 58.

⁸⁷ Zvonimir Zelenika, „Jasenovac: Molitva za žrtve svih totalitarnih sustava. Potrijeban prijelaz od ideološke na objektivnu istinu“, *Glas Koncila*, 13/2013, Zagreb, 31. 3. 2013, str. 11. <http://www.glas-koncila.hr/index.php?option=com_php&Itemid=41&news_ID=22235> (pristupljeno 28. 4. 2013)

fašističke vojske, uključujući viktimizaciju onih koji su sprovodili zločine u KL Jasenovac i okolnim naseljima, kao i na teritoriji čitave NDH.

Uzimajući u obzir ovakva tumačenja i gestove visokih prelata Kato­ličke crkve u Hrvatskoj, ne čudi činjenica da je *Glas Koncila*, centralno gla­sil­o ove verske organizacije, deo platforme za plasiranje revizionističkih falsifikata i stereotipa u pogledu tumačenja događaja koji se vezuju za period Drugog svetskog rata.

Summary

Glas Koncila - Continuing Relativization and Concealment of Ustašas' Crimes in the Texts of Igor Vukić (2013)

In this text the author critically analyzes the revisionist process of mini­mization of crimes of the ustašas, undertaken by Igor Vukić in 2013 in several issues of "Glas koncila", the official journal of Catholic Archbishop of Zagreb, under the title "Neglected facts on Jasenovac Camp".

⁸⁸ Slavko Goldstein, „Radna grupa Jasenovac 1945-1947.“, u: Nataša Mataušić, *Jasenovac 1941-1945. Logor smrti i radni logor*, Jasenovac-Zagreb, 2003, str. 175-184; Mario Kevo, „Jasenovac 1945“, u: *1945. - razdjelnica hrvatske povi­jesti*. Zbornik (ur. Nada Kisić-Kolanović i dr.), Zagreb, 2006, str. 326-327.